

*Lapsiperheiden selviytymisen
tukeminen - bearašbargu*

Ristenrauna Magga ja Maarit K Länsman
2004

Sámisoster ry
PL 71, 99871 Inari
www.samisoster.com

tel (016) 546 200
fax (016) 546 201
etunimi.sukunimi@samisoster.com
ristenrauna.magga@samisoster.inet.fi

Tiivistelmä

Tekijä: SámiSoster ry
 Työn nimi: Lapsiperheiden selviytymisen tukeminen - Bearašbargu
 Vuosi: 2004 Sivumäärä 36

SámiSoster ry toteutti vuosina 2001-2004 yhteistyössä Utsjoen kunnan ja Lapin ensi- ja turvakoti ry:n kanssa Lapsiperheiden tukeminen, Bearašbargu –projektin. Projektissa oli tavoitteena lastensuojelun tukitoimenpiteiden tarpeessa olevien lapsiperheiden tukeminen ja auttaminen lasten kasvatukseen ja hoitoon sekä perheiden arkielämän hallintaan liittyvissä asioissa ja perheen omien voimavarojen vahvistamisessa. Lisäksi tavoitteina oli kehittää perhetyötä saamelaisen kulttuurin ja elämäntavan lähtökohdista ja toteuttaa hanke saamen kielellä sekä kehittää lapsiperheitä tukevaa työmuotoa, joka on toteutettavissa saamelaisalueella ja jossa perheen tukena toimisi myös lähisuku ja -yhteisö.

Projektin rahoitti Raha-automaattiyhdistys. Utsjoen kunta osallistui hankkeeseen vuosina 2001-2002 vastaamalla työntekijän työmatkakuluista Utsjoen kunnan alueella ja vuosina 2003-2004 kunta maksoi 50 % toiminnan kuluista.

Bearašbargu-projektin toimintatapana oli perhetyöntekijän työskentely perheiden kodissa. Auttamistyö toteutettiin perheen kanssa yhteistyössä tehdyn tavoitesuunnitelman mukaisesti ja työntekijä työskenteli osana kunnan moniammatillista työryhmää. Työskentelyssä korostui erityisesti saamelaisten oman kulttuurin mukainen ongelmien lähestymistapa ja käsittely sekä lasten ja nuorten ohjaus saamelaisen perinteen ja arvojen pohjalta.

Perhetyöntekijällä oli tukenaan ryhmätyönohjaus yhdessä Lapin ensi- ja turvakoti ry:n alvari työntekijöiden kanssa ja saamenkielinen, saamelaiskulttuurin mukaista työskentelyä tukeva yksilötyönohjaus Kaarasjoen saamelaisesta lasten ja nuorten psykiatrian klinikalta. Lisäksi työntekijän työssä jaksamisen edistämiseksi kehitettiin päiväkirjan kirjoittamisen lisäksi uusi keino, jossa työasioista irti pääsemiseksi työntekijä puhui pitkällä kotimatallaan sanelukoneelle työpäivän tunteukset ja asiat.

Projektissa toteutetulla työskentelyllä pystyttiin auttamaan ja tukemaan lapsiperheitä ja samalla kehitettiin työskentelymuoto, jossa ammatillista työtä tehdään saamelaisten omalla kielellä, oman kulttuurin, elämäntavan, arvojen ja arvostuksien pohjalta. Kehitetyt työskentelytavat ovat hyvin toteutettavissa haja-asutusalueella ja saamelaisen kulttuurin pohjalta toetetettu malli on siirrettävissä myös muihin sosiaalipalveluihin. Projektissa saatiin myös kokemusta järjestön ja virallisen/julkisen tahon saumattomasta yhteistyöstä saamelaisalueella.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	3
.	1.1. Bearaš- projektin taustaa ja tarve.....	4
	1.2. Projektin tavoitteet.....	6
	1.3. Projektin toteuttaja SámiSoster ry.....	6
2	Saamelaisten asema alkuperäiskansana	7
	2.1. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuus saamelaisalueella.....	11
	2.2. Saamelainen perhe ja lasten kasvatus.....	13
3.	Utsjoki monikulttuurisena toimintaympäristönä	16
4.	Bearaš - projektin toteuttaminen	21
	4.1. Bearaš-projektin arkipäivää.....	21
	4.2. Tiedottaminen projektista.....	24
5.	Projektin tulokset	29
6.	Arviointia	31
7	Yhteenvedo	33
	Lähteet	35

1. Johdanto

” Äidinkieli on mahdollisuuksien pohjaton lähde, joka on kuin tähtitaivas, jonka kaikki näemme laillamme: mitä enemmän sitä tutkit, sitä useampia tähtiä havaitset. Mutta kukaan ei näe kaikkia avaruuden tähtiä. uusia tähtiä ilmestyy ja entisiä sammuu, niin on kielenkin laita. Kaikki sukupolvet jättävät kieleen omat jälkensä. Kieli laajenee ja mukautuu ajan tarpeiden mukaan ja jos niin ei tapahdu, ei kieli voi elää. Ihminen alkaa kehittää kielitaitoaan jo varhain äidin kohdussa, jo niin varhain lapsi saa ensimmäiset ainekset kielellisiin kykyihinsä. Äidinkielen soinnin ja rytmin ihminen tuntee jo ennen syntymäänsä.” (Snellman, Vuolab 1993).

Äidinkieli on tunteiden kieli. Voidakseen auttaa ja tukea saamelaista lasta, nuorta ja koko perhettä, on auttajatahon tunnettava ja ymmärrettävä hyvin saamelaista kulttuuria ja sen erityispiirteitä ja myös huomioitava niitä työssään. Saamelaisessa perheessä on työskenneltävä saamelaisilla ehdoilla. Suomessa on vasta aloitettu saamelaislasten ja nuorten omakielisten ja oman kulttuurin ja elämäntavan lähtökohdista toteutettujen palvelujen kehittämistyö. Saamelaislasten ja nuorten omakielistä ja oman kulttuurin lähtökohdista toteutettavan tuki- ja auttamistoiminnan tarpeellisuus ja tukitoimenpiteiden puuttuminen nostettiin esille myös Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemassa Birge ja eale dearvan, saamelaisten sosiaali- ja terveyspalveluprojektin loppuraportissa¹. Raportissa monet asiantuntijat ovat korostaneet artikkeleissaan oman kielen ja kulttuurin merkitystä palvelujen sisällöissä ja niiden merkitystä lasten ja nuorten kulttuurisen identiteetin kehityksessä.

SámiSoster ry:llä on vuodesta 1999 alkaen toiminut saamelaisten vanhusten, vammaisten ja muiden erityisryhmien asiamiesprojekti, jossa työskentelyalueena oli koko saamelaisalue ja kohderyhmänä erityisesti vanhukset ja vammaiset henkilöt. Asiamiestoiminta on kohderyhmään kuuluvien henkilöiden ohjausta, neuvontaa ja tukemista sosiaali- ja terveyspalveluiden ja sosiaaliturvaan liittyvien palveluiden ja tukitoimien hakemiseen ja käyttöön liittyvissä asioissa.

¹ Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1997:25

Asiamiestoimintaa edelsi vuosina 1995- 1998 Kynnys ry:n saamelaisten vammaisten tiedotus- ja tukitoiminta.

Jo asiamiesprojektin ensimmäisenä toimintavuonna yhä enenevässä määrin myös lapsiperheet ottivat yhteyttä SámiSoster ry:n asiamieksihteeriin, joten toiminnan kehittäminen lapsiperheiden tukemiseksi nousi ajankohtaiseksi. Kehittämishanketta suunniteltaessa toiminnan mallia haettiin kodinhoitajan tehostetusta perhetyöstä. Suomessa kehitettiin 80-luvun alkupuolella kodinhoitajan tehostettua perhetyötä, jossa kehittämiskuntina Lapista olivat Utsjoki ja Sodankylä, joten kodinhoitajan tehostettu perhetyö oli tuttua. SámiSoster ry:hyn tulleiden yhteydenottojen pohjalta yhdistyksessä arvioitiin, että kodinhoitajan tehostetun perhetyön toimintamalli soveltuisi hyvin erityistä tukea tarvitsevien lapsiperheiden auttamistyöhön.

SámiSoster ry haki vuonna 2000 Raha-automaattiyhdistykseltä rahoitusta 3-vuotiseen lapsiperheiden tukemishankkeeseen.

1.1 Projektin taustaa ja tarve

Saamelaisten omakielisten palvelujen ja tukitoimenpiteiden kehittämistarpeita sosiaali- ja terveysalalla nostettiin keskusteluun aktiivisesti 1990-luvulla ja vuonna 1997 perustettiin saamelaisten oma alan järjestö ko. asioita edistämään sekä tukemaan saamelaisten kansalaistoimintaa. SámiSoster ry:n toiminta tuli tunnetuksi saamelaisalueella saamelaisten hyvinvoinnin edistäjänä ja edusvalvojana sekä toimintojen kehittäjänä ja saamelaisille oli luontevaa ottaa yhteyttä yhdistyksen toimihenkilöihin. Saamelaiset nostivat esille monia kehittämistarpeita sekä omakielisten palvelujen kehittämiseen että erilaisten tukitoimien, vertaistoiminnan ja palveluista tiedottamiseen liittyvissä asioissa. Lapsiperheiden monien yhteydenottojen pohjalta SámiSoster ry:ssä nousi ajankohtaiseksi aloittaa toiminnan kehittäminen lapsiperheiden tukemiseksi.

Perheet ottivat yhteyttä asiamiesprojektin sihteeriin useissa eri yhteyksissä useimmin puhelimitse tai asiakaskäynneillä. Tavanomaisimmin vaikeudet ja ongelmat liittyivät mm. vanhempien työttömyyteen ja perheen toimeentuloon sekä perheiden taloudellisiin vaikeuksiin. Velkakierre, osamaksujen suma ja rahojen riittämättömyys kuukaudesta toiseen aiheuttivat väsymistä, riitoja, ihmissuhdeongelmia ja alkoholinkäyttöä. Lisäksi perheiden vaikeudet liittyivät arkipäivän

rutiinien sujumattomuuteen ja taitamattomuuteen hoitaa asioita sekä lasten ja nuorten kasvatukseen liittyviin kysymyksiin.

Perheiden vaikeuksiin ja ongelmiin vaikuttivat osaltaan yhteiskunnan laman seuraukset, jotka näkyivät pohjoisessa vähän myöhemmin kuin muualla Suomessa. Kausiluonteisten työpaikkojen väheneminen, kasvava työttömyys, luonnonolosuhteista johtuva poroelinkeinonharjoittajien huono taloudellinen tilanne, luontaiselinkeinojen harjoittajien pakkohuutokaupat ja monet yhteiskunnalliset muutokset näkyivät lapsiperheiden arkipäivässä. Utsjoella on muita maaseutupaikkakuntia enemmän yhden huoltajan perheitä.

Perheiden pahoinvointia lisäävänä tekijänä voidaan pitää myös saamelaisen perinteisen yhteisön kasvatusvastuun heikentymistä. Yhteiskunnan nopea muutos sodan jälkeisenä aikana, yleinen länsimainen elämäntapa ja ylikansallinen kulttuuri ovat vaikuttaneet saamelaisten elämään rajusti. Suomalaisen kulttuurin ylivaltaisuus, palvelujärjestelmien kehittyminen valtaväestön tarpeiden perustalta ja niiden normien mukaisesti, ovat heikentäneet saamelaisten oman kielen ja kulttuurin elinvoimaisuutta. Perheiden työssäkäynti kodin ulkopuolella on lisääntynyt ja tuonut mukanaan erilaisten sosiaalipalvelujen tarpeen.

Entisen suurperheen tiivis yhdessä eläminen ja kanssakäyminen keskenään on vähentynyt ja valtakulttuurin paine pienempiä kulttuureja kohtaan on kasvanut. Aikaisemmin sukulaiset ja muu lähiyhteisö kantoivat osavastuuta lapsista, mutta nykyisin perheet ovat saamelaisalueellakin muuttuneet yhden tai kahden huoltajan vastuulla oleviksi ydinperheiksi. Yhteisön vastuun väheneminen yhdistettynä perinteiseen vapaaseen kasvatuskäsitykseen on johtanut siihen, että osa lapsista voi joutua liian nuorena ottamaan vastuuta itsestään ja sisaruksistaan. Kasvatus-, vanhemmuus- ja vastuukäsitykset eivät ole muuttuneet samalla nopeudella kuin elämäntapa ja toimintaympäristö. Aikaisemmin toimineet perhe-elämän ja lasten kasvatuksen mallit voivat perhe rakenteiden ja toimintaympäristön muutoksen vuoksi johtaa perheiden, lasten ja nuorten elämän kriisiytymiseen. Pahoinvointi lisääntyy ja seurauksena on monenlaisia ongelmia, jotka kietoutuvat toisiinsa eri tavoin ja näkyvät kokonaisvaltaisen elämänlaadun kokemisessa.

Lapsiperheiden tukeminen – Bearašbargu projektin käynnistämässä oli perheiden tukemisen lisäksi mahdollista kehittää toimintaa saamelaisista lähtökohdista ja saamelaisten arvojen pohjalta, koska sillä olisi merkitystä lasten ja nuorten saamelaisen identiteetin tukemisessa.

1.2. Bearaš-projektin tavoitteet

Projektin käynnistyessä tavoitteiksi oli muotoiltu:

- lastensuojelun tukitoimenpiteiden tarpeessa olevien saamelaisten lapsiperheiden auttaminen ja tukeminen lasten kasvatukseen ja hoitoon sekä perheiden arkielämän hallintaan liittyvissä asioissa
- perheen omien voimavarojen vahvistamisessa
- Työskentelyn kehittäminen ja toteuttaminen saamelaisen kulttuurin ja elämäntavan lähtökohdista
- hankkeen toteuttaminen saamen kielellä
- sellaisen lapsiperheitä tukevan työskentelymuodon kehittäminen, joka on toteutettavissa saamelaisalueella ja jossa perheen tukena toimisi myös lähisuku ja –yhteisö

Työn edetessä tavoitteita tarkennettiin, mukaan tuli toiminnan kehittäminen yhteistyössä Utsjoen kunnan sosiaali-, terveys- ja koulutoimen kanssa joustavaksi yhteistyömuodoksi sekä yhteistyön tiivistäminen Kaarasjoella toimivan Nuorten ja lasten psykiatrian poliklinikan NMP/BUP sekä muiden siellä toimivien erityispalveluja tuottavien laitosten ja klinikoiden kanssa.

1.3. SámiSoster ry Bearaš-projektin toteuttajana

SámiSoster ry on saamelaisten sosiaali- ja terveysalan valtakunnallinen yhdistys, jonka sääntöjensä mukaisena tarkoituksena on valvoa, ylläpitää ja edistää saamelaisten asemaa ja oikeuksia alkuperäiskansana sosiaali- ja terveysalalla kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä.

Tarkoituksensa toteuttamiseksi yhdistys seuraa saamelaisten yhteiskunnalliseen asemaan vaikuttavan lainsäädännön, hallinnon ja rahoituksen toteutumista valtionsisäisen oikeuden ja kansainvälisten sopimusten mukaisesti, tekee em. asioissa aloitteita ja antaa lausuntoja, järjestää omakustannushintaan saamenkielisiä sosiaali- ja terveysalan palveluja sekä harjoittaa

saamelaisväestön sosiaali- ja terveysalaan kuuluvaa kehittämis-, kokeilu-, koulutus-, kuntoutus-, tiedotus-, julkaisu- ja tutkimustoimintaa. Yhdistyksen kielet ovat saame ja suomi ja kotipaikka Inari.

Yhdistyksen toiminnan lähtökohtana on saamelaisen yhteisön elinvoimaisuuden vahvistaminen saamelaisten arvojen, perinteisen tietämyksen, elämäntavan, kulttuurin ja saamen kielen perustalta. Yhdistys on asettanut tavoitteeksi edistää saamelaisväestön hyvinvointia ja kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteuttamista siten, että Suomessa saamelaisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja auttamistoiminta tarjotaan saamelaisten omalla äidinkielellä, suunnitellaan saamelaisten omista lähtökohdista saamelainen kulttuuritausta, perinteiset arvot, elämänmuoto ja ajattelutavat huomioon ottaen sekä järjestetään saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon perustalta. Yhdistys toteuttaa tavoitteitaan mm. eri kehittämishankkeissa.

Yhdistys on toteuttanut Enontekiöllä vuosina 2000-2002 saamelaisen vanhustyön kehittämishankkeen, joka jatkuu projektin päätyttyä kunnan toimintana. Vuonna 1999 käynnistyi koko saamelaisalueen käsittävä saamelaisten vammaisten, vanhusten ja muiden erityisryhmien asiainhoito, joka on edelleen toiminnassa. Vuonna 2004 on aloitettu saamelaisalueen nuorten aloitteesta ja yhdessä heidän kanssaan alueellisen yhteistyön kehittäminen saamelaisen identiteetin vahvistamiseksi ja nuorten hyvinvoinnin lisäämiseksi sekä pyritty vaikuttamaan nuorten koulutukseen hakeutumiseen.

SámiSoster ry toteuttaa vuosina 2003-2005 syrjäkylien hyvinvointipalvelujen kehittämishanketta, jossa tavoitteena on kehittää ja kokeilla saamelaisalueella toimivia, uudenlaisia palvelujen ja tukemistoimintojen toteuttamismalleja syrjäkylillä asuvien ihmisten selviytymisen tueksi. Hanke on osa laajempaa Elävä kylä -hanketta. Lapin keskussairaalassa on v. 2004 aloitettu saamelaisille potilaille saamen kielen ja kulttuurin tukitoimintaa. Vuosille 2005-2007 on haettu rahoitusta saamenkielisen puheterapiamateriaalien suunnitteluun ja kehittämiseen.

2. Saamelaisten asema alkuperäiskansana

Saamelaiset ovat yksi kansa, joka asuu neljän valtion (Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän) alueella. Suomessa on lähes 7 500 saamelaista, joista n. 4000 asuu maamme pohjoisimmassa osassa

saamelaisten kotiseutualueella. Tämä alue käsittää vuodesta 1973 lähtien Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylän kunnassa sijaitsevan Lapin paliskunnan alueen.

Saamelaiset ovat Suomen ja Euroopan Unionin ainoa alkuperäiskansa ja he ovat saamelaisten kotiseutualueella noin kolmasosan *vähemmistönä* alueensa väestöstä. Saamelaisten osuus Enontekiön väestöstä on 19,15 % (kunnan asukasluku 2073) , Inarissa 29,82 % (kunnan asukasluku 7217) ja Sodankylässä, Lapin paliskunnan alue 38,30 % (asukasluku Vuotson alueella 342) ja koko kunnan alueesta 4,59 % (kunnan asukasluku 9 489). Utsjoella saamelaiset ovat 58,56 % enemmistönä kunnan asukasluvusta (1402). Lähde: Saamelaiskäräjät 2002.

Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä, pohjoissaamea, jota puhuu enemmistö saamelaista sekä inarin- ja koltansaamea, joita puhutaan pääasiassa Inarin kunnan alueella.

Kulttuurin ulkoisista symboleista näkyvimpiä ovat saamelaisten perinteiset käsityöt ja käsityönä valmistetut puvut, asusteet ja vaatteet. Saamelainen käsityöperinne on hyvin rikas ja monipuolinen. Ruoka ja ruokailutavat ovat luonnollisesti muotoutuneet elinkeinojen ja elämäntavan mukaan. Saamelainen kertomaperinne on rikasta ja se on säilynyt sukupolvelta toiselle, samoin kuin joiut, laulut ja leudit (kolttsaamelaisten joiut). Eri alueiden saamenpuvut toimivat saamelaisten identiteetin tunnusmerkkeinä. Kaikkia saamelaisia puolestaan yhdistää saamen lippu ja kansallislaulu "Sámi soga lávlla".

Saamenkieli elää aktiivisessa käytössä arkipäivän töissä ja sosiaalisissa suhteissa. Saamenkieli on kansan muisti, joka säilyttää ja kuljettaa kulttuuriperintöä ja se sisältää saamen kansan arvot, kokemukset ja tietämyksen. Saamelaiskulttuurissa, perinteissä elinkeinoissa, käsityöissä ja elämäntavassa on elementtejä, jotka ovat säilyneet esi-isiltä tähän päivään saakka kuten esimerkiksi kieli, paikannimet, poronhoitotavat, pyyntitavat, luonnon tuntemus tai käytettävät välineet perinteisissä elinkeinoissa ja käsityöissä. Vaikka saamelaiselinkeinoihin ja käsityöihin on tullut uusia työtapoja ja -menetelmiä, niin perustana näille on edellisiltä sukupolvilta peritty tieto ja taito. Perinteinen tieto säilyy ainoastaan aktiivisessa käytössä. Perinteisen tietämyksen ja osaamisen luonnollinen siirtyminen sukupolvelta toiselle on saamelaisessa yhteisössä viimeisen parinkymmenen vuoden aikana vähentynyt ja vaikeutunut hyvin hälyttävällä tavalla, paikoitellen se on jopa lakannut kokonaan. Tähän vaikuttavat monet syyt mm. suomalainen koulujärjestelmä, koulutiedon arvostaminen perinteisen tiedon edelle, nuorten poismuutto saamelaisalueelta, jolloin suullisen tiedon luontevat siirtymismahdollisuudet katoavat.

Suomen perustuslaki turvaa saamelaisille alkuperäiskansana oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan (PL 17.3 §) sekä saamelaisten kotiseutualueella kieltään ja kulttuuriaan koskevan itsehallinnon siten kuin laissa säädetään (PL 121.4 §).

Perustuslain kulttuuri-käsite sisältää myös saamelaisten kulttuurin aineellisena perustana olevat perinteiset elinkeinot kuten poronhoidon, kalastuksen ja metsästyksen harjoittamisen. Säännösten tarkoituksena on turvata pysyvästi saamelaisten asema alkuperäiskansana lainsäädännön, hallinnon ja taloudellisten toimenpiteiden avulla.

Julkisen vallan velvollisuutena on perustuslain 22 §:n mukaan turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perusoikeusuudistuksen esitöissä tähdennettiin, että perusoikeussäännökset velvoittavat julkista valtaa sen kaikissa toiminnoissa; lainsäädännössä, lainkäytössä ja hallinnossa.

Suomi on valtiosääntöoikeudellisella tasolla tunnustanut saamelaisten erillisen aseman alkuperäiskansana, mutta kohtelee käytännössä saamelaisia lähinnä alueellisena kielivähemmistönä. Huolimatta yhtäläisyyksistä vähemmistöjen kanssa alkuperäiskansat eroavat kansainvälisten sopimusten mukaan vähemmistöistä.

Alkuperäiskansan ja vähemmistön eroja. Alkuperäiskansalla on historiallinen, nykyaikaan jatkunut erityinen suhde tietyn alueen maahan ja luonnonvaroihin omaleimaisen kulttuurimuotonsa ja elämäntapansa perustalta.

Alkuperäiskansa on myös säilyttänyt omia perinteisiä instituutioitaan. Tällaisia on mm. kolttasaamelaisten kyläkokous. Alkuperäiskansaoikeudet ovat suuressa määrin yhteisöllisiä oikeuksia kun taas vähemmistöoikeudet on tavallisesti muotoiltu yksilön oikeuksiksi. Alkuperäiskansalle erityisesti kuuluva oikeus on itsemääräämisoikeus². Saamelaiset ovat Suomessa ainoa Kansainvälisen työjärjestön ILO:n alkuperäiskansoja koskevan yleissopimuksen n:o 169 tarkoittama alkuperäiskansa. Sopimus pyrkii estämään pienten kansojen ja kielten kuolemisen

² (John. B. Henriksen: Har kravet om samisk rett til selvbestemmelse stötte I folkretten, kirjassa Samisk selvbestemmelse, red.. Nils Oskal. Diedut nr 2/2002. Sami instituutta s. 30-74.)

tarvittaessa valtiovallan erityistoimenpitein, jotka turvaavat kansan kielen ja kulttuurin sekä sosiaalisen ja taloudellisen aseman. Yleissopimus hylkää alkuperäiskansan sulauttamisen ja holhoamisen ja perustuu valtion ja alkuperäiskansan välisessä suhteessa tasa-arvoon ja molemminpuoliseen kunnioitukseen. Yleissopimus myöntää alkuperäiskansalle laajan itsemääräämisoikeuden alueidensa, sekä taloudellisen, sosiaalisten ja kulttuuristen asioiden kehittämisessä valtion ja kansan välisten neuvottelujen perustalta.

Suomi ei ole vielä ratifioinut ILO:n alkuperäiskansoja koskevaa yleissopimusta, koska saamelaisten maahan kohdistuvia oikeuksia ei ole turvattu laissa. Eduskunta on edellyttänyt yleissopimuksen ratifiointiedellytysten selvittämistä (EV 14.2.1995 HE 248/1994 vp).

Suomi on jo ratifioinut useita kansainvälisiä sopimuksia, jotka velvoittavat Suomea turvaamaan saamelaisen alkuperäiskansan kieltä ja kulttuuria mm. KP- sopimus (SopS 7-8/1976) lapsen oikeuksien sopimus (SopS 59-60/1991), TSS- sopimus (SopS 6/1976), YK:n rotusyrjintäsopimus (SopS 37/1970) ja Euroopan Neuvoston vähemmistöpuitesopimus (SopS 1-2/1998).

Saamelaisten hallinnollisia oloja koskeva kulttuuri-itsehallintosäännös tuli voimaan vuoden 1996 alusta. Kulttuuri-itsehallintoa suunnittelee ja toteuttaa Saamelaiskäräjät, joka on aloittanut toimintansa vuoden 1996 alusta. Saamelaiskäräjät on Suomen saamelaisten korkein poliittis-hallinnollinen elin, joka toimii oikeusministeriön hallinnonalalla. Se ei ole osa Suomen valtionhallintoa eikä se ole kansalaisjärjestö. Saamelaiskäräjälain (974/95) mukaan Saamelaiskäräjät edustaa saamelaisia sekä kansallisissa että kansainvälisissä yhteyksissä.

Saamelaiskäräjien tehtävänä on hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevia asioita. Tehtäviinsä kuuluvissa asioissa käräjät voi tehdä viranomaisille aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja. Eduskunnan työjärjestyksen mukaan saamelaisia on kuultava heitä erityisesti koskevassa asiassa eduskunnan erityisvaliokunnissa.

Viranomaisilla on lisäksi saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaan neuvotteluelvoite saamelaiskäräjien kanssa kaikista laajakantoisista ja merkittävistä toimenpiteistä, jotka voivat välittömästi ja erityisellä tavalla vaikuttaa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana ja jotka koskevat saamelaisten kotiseutualueella muun ohella sosiaali- ja terveystalouden kehittämistä.

Vuoden 2004 alusta voimaan tullut saamen kielen kielilaki on merkittävä parannus saamen kielen asemaan Suomessa. Se mm. velvoittaa viranomaisia huolehtimaan, että saamelaiset voivat saada saamenkielisiä palveluja.

Saamen kielilain säännöksiä on noudatettava sovellettaessa potilaan asemasta ja oikeuksista (782/92) annettua lakia ja sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettua lakia (812/2000).

Euroopan neuvoston ministerikomitea antoi 20.10.2004 suositukset alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta Suomen toisessa määräaikaissäätöraportissa antamiin tietoihin ja asiantuntijakomitean tekemänsä Suomen vierailun aikana saamiin huomioihin perustuen.

Suomen osalta ministerikomitea suosittaa, että Suomi ottaa huomioon kaikki asiantuntijakomitean huomiot ja ensisijaisesti

1. jatkaa ponnekkaasti nykyisiä toimia saamenkielisen opetuksen parantamiseksi ja ryhtyy erityisesti välittömiin toimenpiteisiin varmistukseksi vakavan häviämiskaavan alaisena olevien inarin- ja koltansaamen kielten elinkelpoisuuden
2. suosii ja /edistää saamenkielisen sanomalehden saatavuutta
3. varmistaa, että sosiaali- ja terveyspalveluja on saatavilla ruotsin ja saamen kielillä.

2.1. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuus saamelaisalueella

Saamelaisten kielen ja kulttuurin säilyminen ja kehittyminen on tiukasti sidoksissa saamelaisten kotiseutualueeseen, sen saamelaisasutukseen ja saamelaisyhteisöön. Sosiaali- ja terveydenhuollon omakielisillä ja saamelaisten oman kulttuurin lähtökohdista toteutettavilla palveluilla on erittäin paljon merkitystä paitsi kielen ja kulttuurin tukemisessa ja vahvistamisessa myös ihmisten hyvinvoinnille.

Sekä saamelaisten palvelujen käyttäjien että saamelaisen yhteisön elinvoimaisuuden kannalta nämä tavoitteet ovat perusteltuja. Auttamistyössä, jossa työvälineenä on työntekijä, on ehdottoman tärkeää, että työntekijä puhuu saamea. Kieli on yksi peruselementtejä auttamisessa. Kommunikointi

vieraalla kielellä ei ole helppoa ja erityisesti vaikeuksia on puhua henkilökohtaisista tai perheen vaikeuksia vieraalla kielellä.

Saamelaiskäräjät on asettanut tavoitteeksi saamelaisväestön sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämiseksi

- että saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteuttamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut tarjotaan saamelaisten omalla äidinkielellä, suunnitellaan ja toteutetaan saamelaisten omista lähtökohdista saamelainen kulttuuritausta, perinteiset arvot, elämänmuoto ja ajattelutavat huomioon ottaen sekä järjestetään saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon perustalta.

Saamelaisten omakielisten ja omaan kulttuuriin pohjautuvien sosiaalialan palvelujen toteutumisesta ja tarpeista on tehty lukuisia kartoituksia, selvityksiä ja opinnäytetöitä, varhaisin on vuodelta 1985 sosiaalihuollon julkaisema raportti.

Viimeisimmät selvitykset ovat v. 1997 STM julkaisema työryhmäraportti (Birge ja eale dearvan, STM:n monisteita 1997:25), jossa tarpeiden selvitys perustui sekä palvelujen käyttäjien että palveluja järjestävien näkemyksiin. Vuonna 2001 sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi raportin "Omakielisten palvelujen turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa" ja samana vuonna Saamelaisasiain neuvottelukunta selvityksen "Saamenkielisten peruspalvelujen toteutuminen saamelaisalueella".

Yhteistä kaikille näille on, että niissä osoitettiin olevan tarvetta saamelaisten omakielisille palveluille ja saamelaisten omakieliset palvelut sosiaali- ja terveydenhuollossa toteutuvat heikosti.

SámiSoster ry on toteuttanut vuosina 2002-2003 kolttsaamelaisten hyvinvointipalvelujen kartoituksen RAY:n myöntämällä avustuksella. Keskeisimpiä kehittämistarpeita olivat kolttsaamelaisten omakielinen neuvonta- ja ohjaus, vanhusten asumis- ja kotona asumista tukevien palvelujen kehittäminen koltta-alueelle.

2000-luvulla saamelaisten omakielisten sosiaali- ja terveystalouden palvelujen kehittämistarpeista on käynnistynyt saamelaisalueen kunnissa sekä keskustelua kehittämistarpeista että konkreettisia kehittämistoimia. Vuodesta 2002 alkaen on valtion talousarviossa osoitettu Saamelaiskäräjille erillinen määräraha maksettavaksi saamelaisalueen kunnille saamenkielisten sosiaali- ja terveystalouden palvelujen turvaamiseksi (momentti 33.32.36). Vuonna 2004 määräraha on 600 000 euroa.

Noin puolet tästä määrärahasta on käytetty saamenkieliseen päivähoitoon ja toinen puoli vanhusten huoltoon. Utsjoella on ko. määrärahaa käytetty myös mielenterveystyöhön ja lastensuojelun avohuoltoon.

Kuntien hankkeiden lisäksi SámiSoster ry on toteuttanut RAY:n avustuksella vuosittain kehittämishankkeita, joissa palveluja ja tukitoimia on kehitetty lähtökohtaisesti saamelaisten kulttuurin ja elämäntavan perustalta ja saamelaisten omalla kielellä. Näistä hankkeista Enontekiön vanhustyön Veahkki-projekti ja Utsjoen lapsiperheiden tukeminen Bearaš-projekti ovat jatkuneet kuntien toimintana. Muut hankkeet eivät ole vielä päättyneet.

2.2. Saamelainen perhe ja lasten kasvatusta

Saamelaiskonferenssi³ hyväksyi vuonna 1992 saamelaislasten oikeuksien julistuksen, jonka lähtökohtana on YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Näiden suositusten mukaisesti Saamelaisneuvosto on samana vuonna hyväksynyt saamelaislasten kasvatustavoitteet.

Tavoitteiksi lasten kasvatukselle asetettiin, että saamelaiset säilyvät omana kansana ja kulttuurina.

” Saamelaisten tulevaisuus on saamelaisissa lapsissa. On erityisen tärkeää huolehtia siitä, että kasvuolosuhteet ovat sellaiset, joissa saamelaisuus voi säilyä ja lasten ja vanhempien itsetunto ja kulttuuriin kuuluvaisuus voimistua. Näiden tavoitteiden perustana on saamelainen perhe, saamen kieli, saamelaiset arvot, perinteet ja elämäntapa, joiden pohjalta saamelaiset vanhemmat ovat lapsiaan kasvattaneet vuosituhansia”.

Jokaisessa kulttuurissa on omat arvot, normit, tiedot, tavat, tottumukset, uskomukset, moraalikäsitteet, lait, perinteet ja oma kieli, jotka henkilö on yhteisönsä jäsenenä omaksunut kokemuksissaan ja kasvatuksessaan. Traditiot ja juuret ovat yhteisön kasvualusta ja lisäävät ihmisten yhteenkuuluvaisuutta ja yksilön samaistumista yhteisöönsä. Saamelaisten kulttuuria on kieli, mitä puhuu, työt ja askareet, harrastukset, vaatteet, koti sekä ympäristö, maailmankatsomus, asenteet ja arvot, mille elämä rakentuu. Siihen kuuluvat tavat ja perinteet sekä sosiaalinen verkosto, tapa luoda ja tapa ylläpitää sitä. Siihen kuuluu se historia, mistä arkipäivän elämä koostuu ja on koostunut jo sukupolvien ajan. Siihen kuuluu musiikki, joiku,

³ Saamelaisneuvosto on Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän saamelaisjärjestöjen yhteistyöelin ja sen ylin foorumi on Saamelaiskonferenssi, joka kokoontuu joka neljäs vuosi.

kertomukset ja saamelainen tarusto. Saamen kieli elää saamelaisten arkipäivän töissä ja saamelaiset elinkeinot, kuten porosaamelaisessa yhteisössä poronhoito, ovat saamelaisen kulttuurin ja identiteetin kulmakiviä sekä ihmisten elämisen perusta ja elämäntapa.

Saamelaisten vahva yhteisöllisyys on vuosituhsien ajan vaikuttanut saamen kansan kielen ja kulttuurin säilymiseen ja sen jäsenten hyvinvointiin. Kansan kielen ja kulttuurin säilymistä lisäksi yhteisöllisyydellä on merkitystä sen jäsenten hyvinvoinnin ja selviytymisen kannalta. Kulttuurin ulkoisista symboleista näkyvimpiä ovat saamelaisten perinteiset käsityöt ja käsityönä valmistetut puvut, asusteet ja vaatteet. Saamelainen käsityöperinne on hyvin rikas ja monipuolinen. Perinteiset materiaalit, kuten esim. poronahka, luu, sarvi sekä puu, ovat edelleenkin materiaaleina käytössä. Käsityötaito on ollut saamelaisessa yhteisössä elinehto arkielämän selviytymisen kannalta. Perheellä ja suvulla on tärkeä merkitys saamelaisessa kulttuurissa. Saamelainen perhekäsitys oli ja on edelleenkin laajempi kuin suomalaisessa kulttuurissa, johon lasketaan kuuluvaksi vanhemmat ja alle 18-vuotiaat lapset.

Lasten kasvatustapa alkaa perheen ja perheyhteisön keskinäisistä suhteista. Lapsen rakastaminen, turvallisuuden luominen, läheisyys ja lapsen arvostaminen olivat ennen ja ovat edelleenkin tärkeitä lähtökohtia saamelaisten lasten hoidossa ja kasvatuksessa. Suku, isoisovanhemmat, isovanhemmat, vanhemmat, lapset perheeseen, tädit, sedät jne. sekä siidaguoimmit, kyläyhteisö, kuuluvat läheisesti perheyhteisöön ja aiemmin ottivat osaltaan paljon vastuuta yhdessä perheiden selviytymisestä.

Vahvassa saamelaisyhteisössä lähiympäristö ja sukulaiset ovat tukeneet lapsen ja nuoren saamen kieleen ja saamelaiskulttuuriin perustuvan identiteetin kehittymistä ja säilymistä, mutta kaksikulttuurisessa ympäristössä yhä voimakkaammin valtaväestön kieli ja kulttuuri syrjäyttävät vähemmistökulttuuria ja kieltä.

Saamelaisten perinteistä perhe-elämää on kuvattu sopuisaksi. Lapsia ei erityisemmin kasvatettu, koska nämä olivat kuuliaisia eivätkä tarvinneet kuritusta. Saamelaisessa yhteisössä lasten kasvatuksessa korostetaan tapoja ja asioita, jotka juontavat juurensa entisestä.

Lapsia opetettiin tervehtimään kädestä pitäen niin lähisukulaisia kuin muitakin tuttavuuksia. Kätteleminen on edelleenkin saamelaisten tervehtimistapa. Saamelaisilla kasvatustavoilla on pitkät ja käytännössä muotoutuneet perinteet, jotka elävät vielä tämän päivän perheissä. Lapset

kasvatetaan kohtelemaan kaikkia ihmisiä kunnioittavasti. Kunnioituksen tulee kohdistua myös luontoon. Luonnon kanssa ja luonnossa elettäessä täytyy muistaa, että luonto ei anna koskaan anteeksi. Perheen lapset otettiin mukaan töihin ja lapsia ohjattiin samalla kun aikuisilla oli työnsä. Kasvaessaan lapset osallistuivat yhä enemmän perheen töihin.

Lasten kasvatusta kuvaa esim. utsjokilaisen Maria Sofia Aikion haastattelu Janne Sivosen artikkelissa Pohjoinen huuto vapaudelle: ”Saamelaisen rauhanomainen elämänsä näkyy myös lasten kasvatuksessa. Saamelaisuuteen kuuluu, että lapsille annetaan mahdollisuus ratkaista ongelmat itse tiukan käskyttämisen sijaan. Kun omat lapseni olivat pieniä ja asuin Kanadassa, minua moitittiin lasteni päiväkodissa siitä, etten opettanut poikiani puolustautumaan. Kun leikkiveri otti lapseltani lelun, ohjaajat ihmettelivät, että miksi hän ei vaadi lelua takaisin. Se oli lapselleni aivan yhdentekevää, jos joku vei hänen kädestään tavaran - sehän on vain tavaraa”, Aikio kertoo. ”Vapaakasvattajia saamelaiset eivät kuitenkaan ole, pikemminkin päinvastoin, sillä vastuu ja velvollisuus puuttua lasten tekemisiin ei ole pelkästään vanhemmilla, vaan koko yhteisöllä.”

Yhteiskunnan nopea muutos sodan jälkeisenä aikana, yleinen länsimainen elämäntapa ja ylikansallinen kulttuuri ovat vaikuttaneet rajusti saamelaisen elämässä ja suhteellisen lyhyessä ajassa saamelaiset ovat joutuneet sopeutumaan yhteiskunnan muutoksiin. Sodanjälkeinen aika on rajusti vaikuttanut kulttuuriin ja elämäntapaan ja nykyisin yhä enemmän saamelaisen arkielämässä ja ajattelutavoissa vaikuttavat markkinayhteiskunnan kovat arvot ja erilaiset aktiviteetit saamelaisen arvojen, perinteiden ja tapojen rinnalla.

Saamen kieli, tavat ja saamelainen kulttuuri eivät ole enää selviöitä, jotka siirtyvät sukupolvelta toiselle. Yhteiskunnassa vallitsevat enemmistön ja vähemmistön väliset valta- ja alistussuhteet vaikuttavat myös yksilöiden henkilökohtaisiin valintoihin ja elämänarvoihin. Valtioiden harjoittaman assimilaatiopolitiikan vuoksi moni saamelainen on joutunut pakosta luopumaan omasta äidinkielestään selviytyäkseen elämästä. Kuitenkaan äidinkielestä luopuminen ei aina merkinnyt saamelaisesta identiteetistä luopumista (Hirvonen 2000:125)⁴.

Saamelaisen elämänmuodon murros on merkinnyt muutosta myös perhe-elämässä. Perheiden työssäkäynti kodin ulkopuolella on lisääntynyt ja tuonut mukanaan erilaisten sosiaalipalvelujen

⁴ Lauhamaa, & Juden-Tupakka: Saamelaiskasvatus sosiaalisaation, enkulturaation ja identiteetin käsitteiden valossa

tarpeen. Lasten hoito- ja kasvatustehtävät ovat siirtyneet monen sukupolven kattavasta perheen, suvun ja lähiympäristön jäsenistä kootuista suurperheistä julkisyhteisön taholta järjestettyihin palveluinstituutioihin. Saamelainen yhteisö joutuu toisaalta sopeutumaan nyky-yhteiskunnan järjestelmiin ja toisaalta taistelemaan entistä enemmän ja uusin keinoin kulttuurin ja kielensä säilyttämiseksi. Markkinatalouden ja kilpailuyhteiskunnan kovat vaatimukset merkitsevät alkuperäiskansan kulttuurille, sen säilymiselle ja kehittymiselle väistämättömästi epävarmuutta ja vähitellen sen tuhoutumista. Saamen kulttuuri ja kieli köyhtyvät ja yhä enemmän saamelaiset sulautuvat valtaväestöön, syrjäytyvät kulttuuristaan ja yhteisöstään ja pahoinvointi yhteisössä lisääntyy. Alkuperäiskansan säilymiseksi nykyiset konkreettiset toimenpiteet ovat riittämättömiä, koska ihmisten asuinympäristö on muuttunut yhä enemmän suomenkieliseksi

Äärelän vuonna 1999 saamelaisvanhemmille tekemän kyselyn mukaan nykyisessä palvelujärjestelmässä saamelaiset vanhemmat saavat riittämättömästi tukea lasten kasvatukseen ja kaksikielisyyskasvatukseen liittyvissä asioissa sekä vanhemmuuden tukemiseen lasten saamelaisen identiteetin vahvistamisessa. Saamelaiset perheet elävät nykyisin kaksi- ja monikulttuurisessa yhteisössä, jossa saamen kieli on vähemmistökielenä, jolloin lapsilla ei myöskään ole tukenaan vahvaa luonnollista saamenkielistä kasvuympäristöä. Kielen ja kulttuurin vahvistamisessa hyviä välineitä olisivat mm. lasten omakieliset Tv- ja radio-ohjelmat, mutta niitä ei vielä Suomen ohjelmistossa ole. Myöskään saamenkielisten lasten puheen kehittymisen seuranta ei kyetä tekemään, koska lastenneuvoloissa ei ole saamenkielisiä työntekijöitä eikä ole olemassa myöskään testejä, joilla saamenkielisen lapsen puheen kehitystä voitaisiin mitata. Kun puheen tai käyttäytymisen häiriöiden varhainen toteaminen estyy tai viivästyy, lapsen kuntouttamismahdollisuudet vaikeutuvat. (lähde: Saamelaisvanhempien tuen tarve kasvattaessaan lastaan kaksikieliseksi. 1999, RAMK, Anne Äärelä).

3. Utsjoki monikulttuurisena toimintaympäristönä

Utsjoen alueen kuvauksen (luku 3) lähteenä on kunnan sosiaali- ja terveystieteiden osaston laatima Utsjoen kunnan sosiaali- ja terveystoimen toiminnan, palveluiden, organisaation ja taloudellisuuden arviointi- raportti vuodelta 2002.

Saamelaisten kotiseutualueelle on tunnusomaista hidas taloudellinen kasvu, muuttotappio ja korkea työttömyys. Kyliltä ovat kadonneet kyläkaupat, julkinen liikenne on vähentynyt ja osin loppunutkin

samoin pankki- ja postipalvelut. Syrjäseutujen asuttuna säilyminen perustuu moneen eri tekijään: työmahdollisuuksiin, hyvinvointipalvelujen saatavuuteen sekä yksittäisten ihmisten, kylien ja kuntien keskinäiseen yhteistoimintaan ja ihmisten omatoimisuuteen.

Saamelaisalueella syrjäkylien asuttuna pitämisessä on merkitystä paitsi erilaisten palvelujen saatavuudella, ihmisten omatoimisuudella ja yhteistoiminnalla myös kylissä asuvien ihmisten elinkeinorakenteella. Alkutuotantolinkeinit, poronhoito ja kalastus, ja niihin liittyvät liitännäiselinkeinit kuten esim. tuotteiden jatkojalostus, käsityöt, keräilytuotteet, luontomatkailu, erilainen palvelutuotanto mahdollistavat työllistymisen ja toimeentulon joko kokoaikaisesti tai osaksi vuotta ja vaikuttavat ihmisten asumiseen kylissä. Sanonta kuuluu, että kylästä sammuu viimeisenä poromiesten savu.

Työikäinen väestö muuttaa työn tai koulutuksen perässä pois saamelaisalueelta ja erityisen huolestuttavaa on, että saamelaisten määrä saamelaisten kotiseutualueella on vähentynyt poismuuton johdosta vuosien 1995 ja 2003 välillä 10 % mikä on enemmän kuin väestön väheneminen yleensä samalta alueelta (7-8 %).

Kartta tähän

Utsjoen kunnassa on asukkaita yhteensä 1385, (31.12.2003 Tilastokeskus), joista saamelaisia on n. 60 % (Saamelaiskäräjät 2002). Utsjoen kunnan väestöstä on n.19,9 % 0- 17 vuotiaita lapsia ja Lapin läänissä sama luku on n. 22,9 % (lähde: Stakes/Sotka/ 2002). Utsjoen kunta on pinta-alaltaan yhteensä 5 370 neliökilometriä ja yhdellä neliökilometrillä on 0,3 asukasta. Kunnan hallintokeskus on Utsjoen kirkonkylällä.

Kunnassa palvelut ovat tärkein työllistäjä ja kuntalaisista n. 70 henkilöä käy Norjassa työssä. Luontaiselinkeinoilla on Utsjoella suuri kulttuurinen merkitys. Työllisyystilanne on Norjan työmahdollisuuksista johtuen muita Lapin maaseutukuntia parempi, työttömiä on n. 14-16 % työvoimasta. Työpaikkojen määrä on vähentynyt 1990-luvulla, erityisesti ovat vähentyneet valtion työpaikat. Yksityisen sektorin työpaikat ovat hiukan lisääntyneet. Työpaikoista

alkutuotannossa on 12 %, jalostuksessa 6 %, yksityisissä palveluissa 31 %, kunnallisissa palveluissa 39 %, tuntematon toimiala 12 %.

Utsjoella on yksi Suomen puoleinen naapurikunta, Inari. Muut naapurikunnat ovat Norjan Tana ja Karasjoki. Utsjoen ja Inarin kuntakeskusten etäisyys on 160 km, Sodankylään on 320 km ja Rovaniemelle 450 km. Utsjoen kunnan asutus on keskittynyt kolmeen kylään, Utsjoelle, Karigasniemelle ja Nuorgamiin. Utsjoen ja Karigasniemen välinen etäisyys on 100 km, Utsjoen ja Nuorgamin 50 km. Kyläksi ymmärretään Utsjoella laajasti, myös kylien sisäiset etäisyydet voivat olla useita kymmeniä kilometrejä. Utsjoki kuuluu Pohjois-Lapin seutukuntaan ja Lapin sairaanhoitopiirin kuntayhtymään. Pohjois-Lapin seutukunnan toimisto on Sodankylässä, Lapin sairaanhoitopiirin ja Kolpeneen kuntayhtymien palvelut (keskussairaala, erityishuoltopiirin laitos- ja avopalvelut, mielisairaala, päihdekliniikka) ovat Rovaniemellä. Pohjois-Lapin seutukunnan muut kunnat Inari ja Sodankylä ovat toiminnassaan enemmän suuntautuneita etelään Rovaniemelle kuin pohjoisen suuntaan. Pitkistä etäisyyksistä ja vaihtoehtojen puutteesta johtuen Utsjoen on ollut vaikea löytää keinoja kuntayhteistyön hyödyntämiseen. Kuntien välisessä yhteistyössä Utsjoen asema kaukaisimpana ja pienimpänä kuntana on hankala. Suomen puoleiselle kuntayhteistyölle ei ole edes teoreettisia vaihtoehtoja, esim. kuntien välinen kilpailuttaminen ostopalveluissa ei ole käytännössä mahdollista. Kuntayhteistyössä Utsjoki ei ole tasaveroisessa asemassa johtuen kunnan koosta, erikoistuneiden palveluiden puutteesta ja palveluiden painottumisesta vaihtoehtottomiin peruspalveluihin. Utsjoen on vaikea osoittaa omia resurssejaan seutukunnan "yhteiseen palvelukoriin"

Alue on aina ollut vahvasti kansainvälistä ja kehitys jatkuu edelleen. Vuonna 2002 aloitettiin pääministeri Lipposen ja pääministeri Bondevikin aloitteesta Suomen ja Norjan välinen rajayhteistyöhanke, jonka tavoitteena on tiivistää Pohjois-Suomen ja Pohjois-Norjan kuntien rajat ylittävää yhteistyötä. (Rajoitta pohjoisessa, 2004. Työryhmä raportti Suomen ja Norjan välisestä yhteistyöstä pohjoisessa). Tavoitteena on että kunnat tulevaisuudessa järjestäisivät palveluita yhteistyössä. Utsjoella asukkailla on luontaiset yhteydet Norjan puolelle koska Tenonjokilaaksossa molemmin puolin rajaa asuu saamenkielistä väestöä, joilla on yhteiset sukulaisuussuhteet, kieli ja kulttuuri. Venäjän merkityksen voidaan olettaa tulevaisuudessa kasvavan. Pohjois-Norjan luonnonvarojen käytön lisääntyminen vaikuttaa paljon saamelaisten ja muiden pohjoissuomalaisten elämään. Pohjois-Lapin seutukunnassa selvitetään myös seudullisten sosiaali- ja terveystalouden tuottamista Suomen puolella.

Utsjoen maantieteellinen sijainti ja monet erityispiirteet asettavat palvelujen järjestämiselle omat reunaehdonsa. Utsjoella on järjestettävä samat palvelut kuin muissakin kunnissa. Pitkät etäisyydet ja kylien rakenne nostavat palveluiden tuotantokuluja. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden tarpeeseen vaikuttavat mm. väestön ikärakenne, terveydentila, kunnan sisäinen ja ulkoinen muuttoliike, työllisyys, elinkeinot ja lainsäädännön muutokset. Kunnan väestömäärästä johtuen keskenään samanlaisia palvelutarpeita ei ole lukumääräisesti monta, mutta kuntaan mahtuvat lähes kaikki samat ongelmat kuin suurkaupunkeihin. Työntekijöiden tehtäväkuvat ovat laaja-alaisia ja erityisosaamisen kehittämiseen ei ole realistisia mahdollisuuksia.

Nykyisellään kunta tuottaa Utsjoella valtaosan sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalveluista. Kolmannen sektorin toimintana kuntaan on rakennettu vanhusten palvelutalo ja vuokratalo. Yksityinen palvelutuotanto rajoittuu lähinnä tuki- ja kuljetus palveluihin. Uutena toimijana on Saamelaiskäräjät, joka hallinnoi vuoden 2002 alusta myönnettyä saamenkielisten palveluiden turvaamiseen osoitettua määrärahaa.

Kunnassa on lapsille ja perheille tarjolla välttämättömät peruspalvelut (sosiaali- ja terveydenhuollon peruspalvelut, peruskoulu, lukio). Lastensuojelutyö on osana sosiaali- ja terveystieteiden tehtäviä. Hallintokunnan päällikön työpanoksesta suuri osa menee hallintokunnan henkilöstö-, yleishallinto- ja taloushallintotehtäviin. Hallinnollisia ja talouteen liittyviä tehtäviä on lisännyt kunnan yleinen vaikea taloustilanne. Koulujen oppilashuolto, äitiys- ja lastenneuvolatyö ovat riittämättömästi resurssoituja, kahden terveydenhoitajan työpanoksesta suuri osuus menee lisääntyvään vanhusten kotisairaanhoidon, mikä pitkien etäisyyksien vuoksi on aikaa vievää. Päivähoito vastaa päivähoitoon määrälliseen tarpeeseen mutta henkilöstöstä vain osalla on alan koulutus, mikä on ongelma etenkin niissä tilanteissa kun lasten tai perheiden ongelmat vaativat erityisosaamista. Kunnassa ei ole erityislastentarhanopettajaa tai muuta päivähoitoon erityisosaamista. Kunnassa ei myöskään ole kasvatus- ja perheneuvonnan palveluita, ne ostetaan joko Ivalosta (100-200 km) tai Kaarasjoelta (20-150 km). Mielenterveystoimistoa ja päihdepalveluita ei ole vaikka niiden tarve olisi ilmeinen erityisesti lastensuojeluperheiden vanhempien ongelmia käsiteltäessä. Kriisi- ja turvakotipalveluita on hankittu Rovaniemeltä (450-500km) Lapin ensi- ja turvakodilta tai Kaarasjoelta kriisi- ja insestikeskuksesta. Erikoistuneiden palveluiden etäisyys on luonnollisesti vaikuttanut siihen että niiden käyttö on vähäistä ja vaikeatkin, moniongelmaiset yksilöt ja perheet hoidetaan peruspalvelutasolla. Peruspalvelutehtävissä toimivien työntekijöiden tehtäväalue on hyvin laaja, mistä syystä erikoistunutta osaamista ei ole riittävästi pystytty kehittämään.

Utsjoki on ainoa kunta, jossa saamelaiset ovat enemmistönä. Sosiaali- ja terveystoimien ohjaavat normit, arvot, työn organisointi ja ajattelumallit perustuvat Utsjoellakin suomalaiseen ja pohjoismaiseen ihmis- ja yhteiskuntakäsitykseen. Sosiaali- ja terveystoimen henkilöstöstä puolet puhuu saamea äidinkielenään, osa suomenkielisistä pystyy jonkin verran kommunikoimaan saamen kielellä. Saamelaisen perinteen, arvojen ja kulttuurin huomioiminen osana arkipäivän työtä on nykyisessä palvelujärjestelmässä vaikeata, mutta sitä tulee jatkuvasti kehittää. Sosiaali- ja terveystoimissa toimitaan siihen suuntaan, että saamen kielen kielilaki toteutuu.

Henkilöstön osaaminen ja ammattitaito vaikuttavat sekä palveluiden laatuun että toiminnan kustannuksiin. Utsjoki on toistaiseksi saanut suhteellisen hyvin ammattitaitoista henkilöstöä, mutta tulevaisuudessa suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle on odotettavissa ongelmia. Utsjoen olosuhteissa henkilöstön ammattitaitovaatimukset korostuvat erityisesti johtuen tehtävien laaja-alaisuudesta ja siitä, että useat työntekijät ovat ammattialansa ainoita työntekijöitä (1 hammaslääkäri, 1 hammashoitaja, 1 fysioterapeutti, 1 eläinlääkäri, 1-1,5 lääkäriä, 1 sosiaalisihteri/sosiaali- ja terveystoimen päällikkö, 1 avopalveluohjaaja, 1 lastentarhanopettaja, 1 psykiatrian sairaanhoitaja, 1 terveydenhoitaja kahdessa kylässä, 1 sosiaali- ja terveystoimen kanslisti). Jatkuva koulutus, työnohjaus, oman alan kehityksen seuraaminen ja kontaktit kollegoihin ovat erityisen tärkeitä pienen, maantieteellisesti eristäytyneen kunnan työntekijöiden ammattitaidolle.

Toimeentulotuesta ja kuntouttavasta työtoiminnasta vastaa avopalvelun ohjaaja, jonka tehtäviin kuuluvat myös vanhusten avopalvelut ja vammaispalvelut. Toimeentulon turvaamisen ohella syrjäytymisen ehkäisyssä tärkeä merkitys on mielenterveys- ja päihdetyöllä. Päihdetyötä tehdään osana muuta työtä koko sosiaali- ja terveystoimessa, päihteiden käytön ongelmiin erikoistunutta työntekijää ei ole. Katkaisu- ja kuntoutusjaksoja on hankittu ostopalveluina Lapin päihdeklinalta ja järjestöiltä. Utsjoella päihdetyöhön käytettiin muita kuntia vähemmän resursseja. Vuonna 1999 päihdehuollon kustannukset asukasta kohti olivat 16 mk/asukas, kun koko Lapissa kustannukset olivat 57mk/asukas. Päihteiden käytön kustannuksia voi olettaa sisältyvän sairaanhoidon kustannuksiin osana somaattisten sairauksien hoitoa. (Lähde: Utsjoen kunnan perusturvajohtaja 2002)

Lastensuojelu

Lastensuojelun piirissä olevien perheiden määrä on lisääntynyt Utsjoella kuten muissakin kunnissa

Lapsiperheiden ongelmat Utsjoella ovat samanlaisia kuin muuallakin. Lasten ja nuorten pahoinvointi on lisääntynyt ja aikuisilla on ongelmia jaksamisessa ja vanhemmuuden toteuttamisessa

Vuonna 2001 Utsjoella lastensuojelun avohuollon piirissä lapsista ja nuorista oli 9,1 %, kun luku Lapissa keskimäärin oli 2,8 % (Stakes tiedote, lastensuojelu 2001-tiedonantajapalautte 11/2002). . Utsjoella on muihin maaseutukuntiin verrattuna enemmän yhden huoltajan perheitä. Perheiden ongelmat ovat lyhyessä ajassa voimakkaasti lisääntyneet. Utsjoella ei ole yhtään huostassa olevaa lasta. Lastensuojelun palveluissa on haluttu painottaa avohuollon kehittämistä ja varhaista ongelmiin puuttumista. Yleisten avohuollon palveluiden kehittämistä tukevien syiden lisäksi saamelaisuus on erityinen peruste auttaa lapsia ja perheitä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Saamelaislapselle kodin ulkopuolinen sijoitus merkitsisi todennäköisesti omasta kieli- ja kulttuuritaustasta erottamista. Lähiyhteisö ja suku ovat edelleen tärkeä tuki ja turvaverkko Utsjoella, mutta niiden merkitys näyttäisi olevan vähenemässä.

Kunnan omien lapsi- ja perhetyön avohuollon tukikeinojen määrä on vähäinen. Lasten, nuorten ja perheiden ongelmien lisääntymisen vuoksi kunnassa on syytä kehittää lastensuojelun avohuollon tukitoimia. Vuonna 2000 koulutettiin lastensuojelun vapaaehtoisia tukihenkilöitä. Tukihenkilötoiminta ei käynnistynyt odotetulla tavalla, mutta Bearaš – perhetyön projekti on osoittautunut erittäin tarpeelliseksi ja hyväksi lastensuojelun tukitoimeksi. Kunnassa on tuettu lastensuojelun parissa olevien lasten ja nuorten harrastustoimintaa ja perheille on järjestetty tukipalveluita resurssien puitteissa.

Nuorten päihteiden käyttöön tulisi voida puuttua jo varhaisessa vaiheessa yhteistyössä vanhempien, koulun ja seurakunnan nuorisotyön kanssa. Koulujen kanssa tehtävään oppilashuoltotyöhön tulisi suunnata voimavaroja nykyistä enemmän. Kolmannen terveydenhoitajan viran täyttämättä jättäminen on vähentänyt kouluterveydenhuoltoa, joka tähän asti on osin paikannut oppilashuoltohenkilöstön (koulupsykologi, kuraattori) puutetta

Saamenkielisten palveluiden turvaamiseksi osoitetulla määrärahalla on solmittu sopimus Kaarasjoen kriisi- ja insestiklinikan kanssa. ”Auttaja-Aslakin” työpanosta käytetään myös nuorten parissa tehtävään työhön, erityisesti murrosikäisten poikien tukemiseen. Lastensuojelun ja perhetyön paikallisten avohuollon tukitoimien kehittäminen tukee lasten mahdollisuutta elää omassa kodissaan ja yhteisössään. Lasten sijoittaminen kunnan ulkopuoliseen sijaishuoltoon erottaa

lapset saamelaisesta ympäristöstä ja kielestä ja on avohuollon tukitoimia huomattavasti kalliimpaa.

(Lähde: Utsjoen kunnan perusturvajohtaja 2002)

4. Bearaš- projektin toteuttaminen Utsjoella

Lapsiperheiden selviytymisen tukeminen – bearašbargu on ollut tässä projektissa perhetyössä lisäkoulutuksen saaneen kodinhoitajan pitkäjänteistä, suunniteltua ja ohjattua työskentelyä lapsiperheiden kodeissa. Työhön on kiinteästi kuulunut työntekijän työnohjaus. Kodinhoitajan työskentely oli suunnitelmallista yhteistyötä kunnan sosiaali- ja terveystoimen sekä osittain myös opetustoimen ammattihenkilöiden kanssa.

Bearaš on saamen kieltä ja tarkoittaa suomeksi perhettä. Bearašbargu on perhetyö. Saamelaisenemmistöisessä kunnassa Utsjoella toteutettu saamenkielinen lapsiperheiden tuki- ja auttamisprojektin työnimeksi valittiin luonnollisesti saamenkielinen nimi bearašbargu, jota nimitystä käytetään myös tässä raportissa

Projektin rahoituspäätöksen saatuaan keväällä 2001, SámiSoster ry pyysi kirjallisesti yhteistyötä ja taloudellista tukea työntekijän matkakustannuksiin Inarin ja Utsjoen kunnilta, koska rahoitusta saatiin vähemmän kuin oli haettu ja lapsiperheiden yhteydenotot SámiSoster ry:n tulivat em. kuntien alueilta. Utsjoen kunta teki yhteistyöstä myönteisen päätöksen ja sitoutui kuntaosuutena korvaamaan työntekijän työmatkat Utsjoen kunnan alueella. Lisäksi kunnan työntekijät saivat osallistua projektin yhteistyökokouksiin työaikana. Inarin kunta päätti kuntaosuutena tarjota työtilan Inarin kirkonkylän kotipalveluyksiköstä sekä kunnan työntekijöiden osallistumisen projektiin työaikana. Hanke toteutettiin kokonaisuudessaan Utsjoen kunnan alueella.

Hallinnollisesti hankkeesta vastasi SàmiSoster ry. Bearastyöntekijänä on työskennellyt koko projektin ajan pitkän työkokemuksen omaava saamelainen kodinhoitaja Maarit K Länsman, joka on saanut lisäkoulutusta mm. kodinhoitajan tehostetusta perhetyöstä.

Bearas-hankkeen toteuttamisessa varsinaisen ”työrukkasen”, ohjausryhmän ovat muodostaneet kunnan sosiaali- ja terveystyöntekijä Päivi Salminen, SàmiSoster ry:n asiamiesprojektin sihteeri Ristenrauna Magga ja bearastyöntekijä Maarit K Länsman ja lisäksi ohjausryhmä on kutsunut kokouksiin tarpeen mukaan muita Utsjoen sosiaali- ja terveystoimen viranhaltijoita.

Hanke rahoitettiin Raha-automaattiyhdistyksen ja Utsjoen kunnan avustuksilla. SàmiSoster ry sai vuodelle 2001 Raha-automaattiyhdistykseltä projektiavustusta 200 000 mk ja vuodelle 2002 avustus oli 34 000 euroa. Utsjoen kunta maksoi molempina vuosina työntekijän työmatkakulut Utsjoen kunnan alueella, muutoin yhdistys vastasi kustannuksista. Vuodelle 2003 RAY:ltä haettiin ja saatiin avustusta 28 000 euroa , jolloin Utsjoen kunnan osuus oli 50 % Bearas-projektin kustannuksista. Hanke päättyi 30.4.2004.

Kunnan osuutena on ollut lisäksi koko hankkeen ajan sosiaalisihteerin työaika, koska hän kunnan lastensuojeluviranomaisena on toiminut avun oikean kohdentamisen sekä perhekohtaisten tavoitesuunnitelmien laatimisen vuoksi projektityöntekijän lähiesimiehenä.

SàmiSoster ry:n, Lapin ensi- ja turvakoti ry:n ja Utsjoen kunnan yhteistyön käynnistämisen taustalla oli ennen kaikkea erilaisen asiantuntemuksen yhdistäminen sekä resurssien järkevä käyttö. Kunnan moniammatillisella työryhmällä ja sosiaalitoimella oli asiantuntemusta Utsjoen lapsiperheiden avun ja tuen tarpeesta. Yhteistyöhön haluttiin mukaan Lapin Ensi Koti ry, koska siellä on asiantuntemusta ja kokemusta alvari⁵- työskentelystä vaikkei tämä Bearas-työ ollutkaan alvari-perhetyön kriteerien mukaista työskentelyä. Bearas-työ oli työmuoto, jota kehitettiin Utsjoelle ja saamelaisalueelle soveltuvaksi toiminnaksi lapsiperheissä.

Työntekijän työssä jaksaminen ja voimavarat

Perhetyö oli henkisesti raskasta vaikka työntekijän tukena olikin ohjausryhmä, hyviä yhteistyötahoja ja kunnan moniammatillinen työryhmä. Perheet ongelmiseen ”veivät” työntekijän

⁵ Ensi- ja turvakotien liiton kehittämä kotiin annettava työn malli lastensuojeluperheiden tarpeisiin

ajatukset helposti mukanaan myös vapaa-aikana ja lisäksi aina kehittämissopimuksissa on luotava uutta, joten työnohjaus ja erilaisiin koulutustilaisuuksiin osallistuminen oli tärkeää työntekijälle

Lapin Ensi Koti ry:n kanssa tehdyn yhteistyösopimuksen mukaisesti projektityöntekijä perehtyi projektin alkaessa Rovaniemellä Lapin Ensi Koti ry:n alvari-perhetyöhön ja osallistui koko projektin ajan ko. ryhmän kuukausittaiseen työnohjaukseen. Lisäksi hän on yhteistyösopimuksen mukaisesti osallistunut Ensi- ja turvakotien liiton valtakunnallisiin koulutuksiin ja saanut valtakunnallisen koordinaattorin ohjausta ja konsultointia.

Utsjoella ei ollut mahdollisuutta parityöskentelyyn, mikä toisaalta olisi helpottanut työntekijän jaksamista. Perheiden kannalta parityöskentely ei olisi kuitenkaan ollut onnistunut ratkaisu, koska saamelaiset perheet eivät mielellään hyväksyisi kahta työntekijää yhtä aikaa kotiinsa. Bearaš työntekijällä on ollut tukenaan kunnan sosiaalisihiteeri, jonka kanssa on ollut säännöllisiä tapaamisia viikoittain sekä lisäksi tapaamisia ja puhelinpalavereja. SámiSoster ry:n projektipäällikön kanssa. Työskentelyä tukivat ja ohjasivat myös säännölliset kuukausipalaverit kunnan mielenterveys-hoitajan kanssa. Lisäksi kunnan moni ammatillinen työryhmä ja bearaštyöntekijä ovat saaneet konsultointia ja koulutusta lastenpsykiatrialta Rovaniemeltä ja oppilastyöryhmän kokouksiin perhetyöntekijä on osallistunut vähintään 2 kertaa vuodessa. Työntekijä on saanut lisäksi erikseen konsultointia mm. päihdetyöstä ja surun käsittelystä lapsen kanssa.

Saamenkielinen ja saamelaisen kulttuurin lähtökohdista toteutettava työnohjaus ja konsultointi työntekijälle on järjestetty Kaarasjoelta (Norjasta) saamelaiselta Nuorten ja lasten psykiatrian klinikalta. Saadakseen riittävää tukea saamelaisten perheiden auttamistyöhön, työntekijä tarvitsi ehdottomasti tuekseen työnohjausta taholta, joka toimii saamenkielellä ja jossa on asiantuntemusta ja osaamista saamelaisesta kulttuurista ja saamelaisten perheiden ongelmakäsittelystä. Saamelaista kulttuuria tuntevaa ja saamenkielistä työnohjausta tarvittiin myös työntekijän ammatillisen identiteetin vahvistamisessa hänen kehittäessään saamelaisväestölle suunnattuja palveluja saamelaisen kulttuurin, elämäntavan ja saamelaisten arvojen lähtökohdista.

Työnohjaus on hankittu Norjasta, koska Suomessa ei ole vielä projektin aikana ollut saatavilla saamenkielistä ja saamelaiskulttuuria tuntevaa työnohjauskoulutuksen saanutta alan henkilöstöä.

Työntekijän jaksamis- ja ohjauskeinoksi kokeiltiin projektin aluksi myös puhelinohjausta. Sovittiin, että työntekijä voi soittaa joko asiamiesprojektin sihteerille tai kunnan sosiaalisihiteerille, mutta se osoittautui nopeasti huonoksi ratkaisuksi, koska em. henkilöitä oli vaikea tavoittaa juuri siinä

tilanteessa kun työntekijä olisi ohjaajaa tarvinnut. Lisäksi puhelinajan tarve sijoittui usein työajan päättymisen jälkeiseen aikaan, koska perheistä ei ollut mahdollisuuksia ko. puhelinkeskusteluihin. Puhelinohjauksen toimimattomuuden ja pitkien matkojen sekä resurssien vähäisyyden vuoksi oli kehitettävä uusia keinoja tilanteen ratkaisemiseksi. Bearaš-projektissa työntekijän yhdeksi jaksamiskeinoksi kehitettiin nauhurin käyttö. Pitkillä matkoilla työkohteesta kotiin työntekijä puhui nauhalle päivän tapahtumat, omat tunteet ja ajatukset. Sitä hän on käyttänyt sekä päivän työstä ”irti pääsemiseksi” myös apuvälineenä raportoinnissa ja työn tulosten seurannassa ja työnohjauksessa. Lisäksi hän on myös pitänyt työstään päivittäin päiväkirjaa, jolla seurattiin työn etenemistä ja tavoitteiden toteutumista.

Bearaštyöntekijä on osallistunut alan seminaareihin Lapin läänin alueella ja valtakunnalliseen TERVE-SOS ` 2003- tapahtumaan.

4.1. Bearaš-projektin arkipäivää

Näin bearašbargi Maarit työn alkaessa:

*“ Válden barggu movtta mielain vuostá, go ledjen juo guhká vuordán, ahte Ohcejoh’ gildii boadašii bearašbargi. Mun lean hui mielain álggahan barggu, mii lea iehčanaš ja das leat olu hástalusat. Bearašbargu lea lahka mu váimmu”.*⁶

(Otin työn innolla vastaan, koska olin jo odottanut pitkään tänne Utsjoen kuntaan perhetyöntekijää. Olen työstäni innostunut, työ on itsenäistä ja haastavaa. Perhetyö on lähellä sydäntäni.)

Työn sujuvuuden, avun oikean kohdentamisen sekä perhekohtaisten tavoitesuunnitelmien laatimisen vuoksi projekti toteutettiin tiiviissä yhteistyössä kunnan lastensuojeluviranomaisten kanssa. Projektin käynnistyessä päätettiin, että Utsjoen sosiaalisihdeeri valitsee työperheet ja toimii koordinaattorina perheiden tavoitesuunnitelmien laatimisessa, koska hän työnsä kautta tunsi sekä perheiden ongelmakenttää että tiesi kunnan mahdollisuudet tuen järjestämiseen. Resurssien rajallisuuden vuoksi jouduttiin projektityöntekijän työskentely rajaamaan ensisijaisesti perheisiin, joilla oli lastensuojelun tukitoimenpiteiden tarvetta.

Perheiden, jotka itse ottivat yhteyttä joko bearaštyöntekijään tai SámiSoster ry:n toimistoon pyytääkseen bearaštyötä, samoin kuin ne perheet, joille sosiaalisihdeeri esitti bearaštyötä, oli ennen perhetyöntekijän työskentelyn aloittamista tavattava kunnan sosiaalisihdeeri ja käytävä hänen

⁶ perhetyöntekijä Maarit K Länsman

kanssaan alkukeskustelu. Tällä menettelyllä taattiin sekä avun oikea kohdentuminen että projektin suunnitelmallinen toteuttaminen.

Toimenkuvan sisältö:

*tukea ja avustaa lapsiperheitä perheen kotona perheen ja sosiaalitoimen yhteistyössä
laatiman tavoite- ja toteuttamissuunnitelman mukaisesti*

*Auttamistoiminnan kehittäminen pohjoissaamen kielellä kulttuurilähtöisesti saamelaisten
oman kulttuurin, elämäntavan ja arvojen pohjalta*

BEARAŠBARGI

Yhteistyö

sosiaalitoimen,
perheiden, perheen lähiyhteisön,
terveydenhuollon ja koulun kanssa
- Kaarasjoen Saamelainen lasten ja nuorten
psykiatrian klinikan ja SàmiSoster ry:n kanssa
- Lapin ensi ja turvakoti ry, LKS ja Utsjoen seurakunnan kanssa

Vaikuttamistyö:

SàmiSoster ry:lle ja Utsjoen kunnalle yleensä
lapsiperheiden tuen tarpeista, vaikuttaminen lapsi-
perheiden aseman parantamiseen yhteiskunnassa

Työskentely toteutettiin perheiden kotona yhteistyössä tehtyjen tavoitesuunnitelmien pohjalta ohjattuna toimintana. Perheen ja sosiaali- ja terveyspäällikön tapaamisessa oli alustavasti keskusteltu perheen tilanteesta, ongelmista, mahdollisista syistä ja perheen tilanteen

muutostarpeista. Yhteisissä palavereissa myös kartoitettiin, millaisiin asioihin perhetyöllä voidaan vaikuttaa ja millaisia odotuksia eri tahoilla on. Pohdittiin myös mitä tahoja ja ketä yhteistyö-
auttamisverkostoon kuuluu ja ketä on tarpeen saada toimintaan mukaan. Bearastyölle laadittiin
tavoite- ja toimintasuunnitelma.

Jokaiselle ihmiselle oma koti on hänen ominta reviiriään ja sinne työntekijä menee aina perheen
omilla ehdoilla. Saamelaiselle perheelle on helpompi hyväksyä auttajaksi saamelainen työntekijä
kuin vieraan kulttuurin edustaja. Bearastyössä tällä seikalla oli paljon merkitystä perheiden
luottamuksen saavuttamisessa ja erilaisten ongelmien käsittelyssä.

Työskentely perheissä eteni vaiheittain aloitus- ja tutustumisvaiheesta luottamuksen
luomisvaiheeseen, joka saattoi kestää eri pituisia jaksoja ja vaihdella myös perheen sisällä. Perheen
luottamuksen saavuttaminen työntekijään oli tärkeä, mutta myös työntekijän oli voitava luottaa
perheen yhteistyöhön ja rehelliseen pyrkimykseen parantaa perheen tilannetta.

*”Luohtámuša fidnen ruovttu ja bargi gaskkas lea buot deháleamos ášši.
Eandalitge bearašbargi vuordá bearrašis rehálašvuoda, dainna lágiin sáhtta
bargat oktasašbarggu. Mánát dárbbášit rájáid ja mearredáiggiid ja jos dása
galggaš beassat de galgá leat rehálaš”.*⁷

(Luottamuksen saaminen kodin ja työntekijän välillä on kaikkein tärkeintä.
Varsinkin perhetyöntekijä odottaa perheiltä rehellisyyttä, vain siten voi tehdä
yhteistyötä. Lapset tarvitsevat rajoja ja säännöllisyyttä, jotta tähän päästäisiin, pitää
olla rehellinen.)

Luottamusvaiheeseen liittyi kartoitusvaihe, koska vasta luottamuksen synnyttyä voitiin
tosiasiallisesti yhdessä perheen kanssa kartoittaa ongelmia ja niiden taustoja ja etsiä yhdessä
ratkaisuja – auttaa perhettä löytämään positiivisia voimavaroja ja selviytymään yhdessä paremmin
arkipäivän haasteista ja lasten kasvatuksesta. Eri vaiheita ei voinut selvästi erotella, mutta työ eteni
ja tavoitteiden tarkistamista tehtiin työn edetessä tai työn pysähtyneisyyden vuoksi. Bearastyö oli
itsenäistä työtä ja vaati työntekijältä omatoimisuutta ja rohkeutta ja taitoa tulla ihmisten kanssa
toimeen.

*”Dát bargu lea iehčanaš olbmo bargu, dás galgá ieš fuomášit maid galgá bargat,
ovdamearkan dalle go galgá bearrašii rávvet ja bagadit oddá doaibma- ja
bargovugiid. Ovdamearkan dakkárat go boradanvierut ja oktasaš boradandávit,
mánáid TV- geahččama ja speallama ráddjen ja nu ain ovdosguvlui”*⁸.

⁷ perhetyöntekijä Maarit K Länsman

⁸ perhetyöntekijä Maarit K Länsman

(Tämä työ vaatii omatoimisuutta ja pitää itse oivaltaa mitä ja miten toimitaan esim. perheille uusien rutiinien ja toimintatapojen ohjaamisessa. Niitä voivat olla ruokailutilanteet ja -tavat, lasten television katselun ja pelaamisen rajoittaminen jne.)

Työskentely perheissä vaihteli päivittäisistä käynneistä viikon jaksoihin ja tarvittaessa työntekijä myös yöpyi perheessä. Työskentely perheittäin vaihteli muutamasta kuukaudesta kahteen vuoteen. Projektin aikana asiakasperheitä on ollut vuosittain 8 – 15 perhettä.

Bearaštyössä korostui erityisesti saamelaisten oman kulttuurin mukainen ongelmien lähestymistapa ja käsittely sekä lasten ja nuorten ohjaus saamelaisen perinteen ja arvojen pohjalta. Saamelaisissa perheissä ei ole tapana eikä ole hyväksyttävääkään viedä ulkopuolisten tietoon perheen vaikeuksia ja ongelmia, joten jo avun hakemisen kynnyks on korkea. Voidakseen käsitellä ja puhua perheen sisäisistä asioista, täytyy ulkopuolisten ihmisten ymmärtää ja tuntea kulttuuria, historiaa ja perheen kieltä ja viestintää. Luottamus työntekijän ja perheen välillä täytyy olla ehdoton. Sukulaiset kuuluvat läheisesti perheyhteisöön ja ottavat osaltaan vastuuta yhdessä perheen selviytymisestä.

”Sápmelažžii lea sohka dehálaš ja sohka lea buorre ášši. Sohka lea lahka ja vaihkoba áhkku sáhtta dávjá finadit, muhtumin gal ii buot leat nu buorre. Nuorra olmmoš ii adda iežas dálldoalus váldit ovddasvástádusa go sohka lea menddo viššal.”⁹

(Saamelaiselle suku tärkeä ja suku on hyvä asia. Suku on lähellä ja vaikkapa isoäiti voi pistäytyä usein. Mutta toisinaan se ei ole kovin hyvä asia. Nuori ei saa tilaisuutta ottaa itse vastuuta vaikkapa omasta taloudestaan, jos suku ottaa liikaa vastuuta.)

Perinteinen kasvatuserä on aikaisemmin ollut toimiva ja tarkoituksenmukainen: yhteisö on ollut tuttu ja turvallinen, aikuiset ovat olleet saavutettavissa vaikkakaan eivät ole olleet aina aktiivisesti ohjaamassa. Nykyisissä olosuhteissa varhaiseen itsenäistymiseen tukeva kasvatuserä ja aikuisten puuttumattomuus tuottavat toisinaan myös ongelmia.

Bearaštyöntekijän työskentely on liittynyt perheen arkielämän sujumattomuuteen mm. lasten hoitoon ja kasvatukseen sekä koulunkäyntivaikeuksiin liittyviin asioihin, sairauden mukanaan tuomiin vaikeuksiin, ihmissuhdeongelmiin jne. Työ on ollut mm perheen avustamista ja opastamista kodin arkipäivän töissä, ohjausta, tukemista, rohkaisemista, esimerkkinä olemista jne. Työn moninaisuutta kuvaavat hyvin bearaštyöntekijän monet roolit perheissä. Utsjoella ne ovat olleet

⁹ bearaštyöntekijä Maarit K Länsman

mm. kotityökouluttaja, arjen järjestyksen pitäjä, kuuntelija, puhekuumppani, tukija, motivoija, kannustaja, realiteetteihin palauttaja, kontrolloija, linkki yhteisöön ja palveluihin, ilontuoja ja ilmapiirin vapauttaja.

Kulttuurilähtöisesti toteutettavaan palveluun ja toimintaan vaikuttaa perhetyöntekijän kulttuurinen tausta, joka käsittää sen tieto-, toiminta- ja arvoperustan, jonka ihminen omaksuu kasvamalla tiettyssä kulttuurissa. Se kehittyy ensisijaisesti osallistumalla ihmisten väliseen moraaliseen ja kulttuuriseen kanssakäymiseen.

Saamelaisista lähtökohdista toteutettavan palvelun mahdollisti se, että tässä Bearaš- työssä työskenteli saamelainen työntekijä, jolla on sama kulttuuritausta asiakkaan/ perheen kanssa ja on omaksunut samat saamelaiset arvot, normit, käsitykset ja perinteet, niin hän on pystynyt ymmärtämään perhettä ja ymmärtämään asioita perheen kannalta ja kyennyt auttamaan perhettä/asiakasta heidän ehdoillaan, heidän kulttuurinsa lähtökohdista paremmin kuin vieraan kulttuurin omaava työntekijä, koska hänellä on kokemusta saamelaisuudesta.

*”Bearašbarggus deaivida olbmuid, geain leat mánggalágan váttisvuodat. Bearašbargis gáibiduvvo buorre ámmátdáidu, vásáhus birget earálágan olbmuiguin ja sámekultuvrra buorre dovdamuš go mánggain olbmuin lea heajos sámiešdovdu dahje identitehta”.*¹⁰

(Perhetyössä kohtaa monenlaisissa vaikeuksissa olevia henkilöitä ja joutuu ratkaisemaan vaikeita asioita. Työntekijältä vaaditaan paitsi hyvää ammattitaitoa, kokemusta erilaisten ihmisten kohtaamisesta ja saamelaiskulttuurin hyvää tuntemusta, koska monella ihmisellä on heikko saamelainen kulttuuri-identiteetti).

Ammatillisen koulutuksensa ja pitkän työkokemuksensa ansiosta bearaštyöntekijällä on ollut myös valmiuksia ymmärtää perheiden elämäntilannetta ja olla samaistumatta niihin, vaikka onkin sama kulttuuritausta perheiden kanssa.

Lapsiperheiden auttaminen vaatii monitahoista yhteistyötä, koska lasten kanssa toimijoita on monia. Projektin aikana työntekijä on tehnyt perheiden avuntarpeen ja toteuttamissuunnitelman mukaisesti yhteistyötä paitsi kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa merkittävässä määrin myös opetustoimen kanssa. Perheiden lähiyhteisö on tarvittaessa saatu mukaan hyvin perheiden tukemiseen ja auttamistyöhön.

¹⁰ perhetyöntekijä Maarit K Länsman

”Vaikke bargu leage lossat ja mátkkit leat maid lossadat, de goittotge oainnán dán barggus buriidge beliid. Beasan bargat earálágan olbmuiguin, máhggalágan bargguid, vánhemiiguin, mánáiguin ja oppa sogain. Bargu lea maid muhtumin hui ivdnái ja hearvái, orru ahte oppa sohka gohkke dan ovtta bearraša.”¹¹

(Vaikka työ onkin raskasta ja työmatkat ovat pitkiä, niin näen työssäni paljon positiivisia puolia. Saan työskennellä erilaisten ihmisten parissa, työ on monipuolista ja vaihtelevaa lasten, vanhempien ja koko suvun parissa.)

4.2. Tiedottaminen projektista

SámiSoster ry järjesti yhdessä Utsjoen kunnan ja Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen saamelaisyksikön kanssa Utsjoella 13.2.2003 seminaarin ”lastensuojelun perhetyö saamelaisalueella - saamelaiskulttuurin huomioiminen lastensuojelutyössä.” Seminaariin osallistui yhteensä 39 henkilöä. Lapsiperheiden tukiprojektiin osallistuneiden tahojen lisäksi puheenvuoron käyttivät Ensi- ja turvakotien liitto ja Viola-väkivallasta vapaaksi ry sekä Kaarasjoen kriisi- ja insestikeskuksen edustajat.

Projektin toimintaa on esitelty vuosittain useissa eri seminaareissa ja tilaisuuksissa, saamenkielisissä sanomalehdissä ja saamen radiossa, sosiaali- ja terveysalan lehdissä sekä Ensi- ja turvakotien liiton Esikko-lehdessä.

SámiSoster ry:n sidosryhmätoiminnassa hankkeesta on tiedotettu ja yhteistyötahoista voisi mainita mm. Saamelaiskäräjien Kieli- ja kulttuurisiida projektin¹², joka järjesti perheleirejä ja edisti näin perheiden sosiaalista kanssakäymistä. Tällaisiin tilaisuuksiin olisi ollut enemmänkin tarvetta projektin aikana.

5. Projektin tulokset

Arvioidessa Utsjoella toteutetun Lapsiperheiden selviytymisen tukeminen Bearašbargu - projektin tuloksia, on todettava, että ne ovat merkittäviä ennen kaikkea apua saaneille lapsiperheille. Tulokset ovat merkittäviä myös Utsjoen kunnalle, koska projektilla on taloudellista merkitystä kunnan lastensuojelutyössä.

¹¹perhetyöntekijä Maarit K Länsman

Perheiden parissa tehtävällä suunnitelmallisella työskentelyllä osana kunnan muita tukitoimenpiteitä, on voitu tukea lasten hyvinvointia ja osallisuutta yhteisössään, tukea lasten koulunkäynnin onnistumista ja auttaa vanhempia etsimään keinoja ja ratkaisuja perheen hyvinvointiin liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi. Bearaštyöntekijän apua käytettiin myös ennaltaehkäisevässä työssä ja todettiin siinä erittäin hyväksi työskentelykeinoksi. Tässä projektissa kehitettiin työtapaa, joka on toteutettavissa harvaan asutussa kunnassa ja jolla voidaan tosiasiallisesti auttaa ja tukea lapsiperheitä arjen hallinnassa ja edistää heidän hyvinvointiaan.

*”Mu mielas lea bures dalle go bearrašat ieža bastet váttisvuodaid ja krisaid čoavdit. Dalle lea doaivva nuppástussi. Vaikke bearrašbargi bargá oktasašbarggu skuvllaiguin, de mielas lea dat dehálaš, ahte mánát, vanhemat ja skuvllat sáhttet ieža gaskaneaset ovttas čoavdit váttisvuodaideaset”.*¹³

(Minusta on hyvin silloin kun perheet itse pystyvät vaikeuksia ja kriisejä ratkaisemaan. Tällöin on toivetta muutoksesta. Vaikka perhetyöntekijä tekee yhteistyötä koulun kanssa, on tärkeä, että vanhemmat, lapset ja koulu yhdessä ratkaisevat ongelmansa.)

Merkittäviä tuloksia saavutettiin saamelaiden kannalta, koska projektissa kehitettiin työskentelymuoto, jossa ammatillista työtä tehdään saamelaiden omalla kielellä, oman kulttuurin, elämäntavan, arvojen ja arvostuksien pohjalta. Kehittämistyön tueksi työntekijälle järjestettiin saamelainen saamenkielinen työnohjaus ja tuki.

Projektin aikana nousi myös esille tarve sosiaali- ja terveysalan henkilöstön saamelaiskulttuurin tuntemuksesta ja koulutustarpeista. Koulutusmahdollisuuksia kartoitettaessa ilmeni, että koulutustarpeita on monitahoisia ja koulutettavat ryhmät erilaisia. Näiden tarpeiden ja SámiSoster ry:n työntekijöiden kokemusten pohjalta yhdistyksen projektityöntekijät olivat mukana laatimassa yhteistyössä Saamelaisalueen koulutuskeskuksen ja Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen saamelaisyksikön kanssa sosiaalialan henkilöstölle 40 opintoviikon lisäkoulutuksen opetussuunnitelman saamen kielessä ja kulttuurissa. Saamelaisalueen koulutuskeskus toteuttaa koulutusta ko. opetussuunnitelman pohjalta.

Utsjoella toteutetun työskentelyn tuloksena syntyi suunnitelmallisen yhteistyön malli julkisen ja järjestön välillä. Työskentelymuodossa voitiin saumattomasti yhdistää järjestön ja

¹²Saamelaiskäräjien saamen kielen ja kulttuurin vahvistamista tukeva projekti v.2001- 2004

¹³ perhetyöntekijä Maarit K Länsman

virallisen/julkisen tahon työskentely, kunhan hanke suunnitellaan yhdessä, toteutetaan suunnitelmien mukaan ja toteuttamisvaiheessa yhteistyössä tarkistetaan suunnitelmia ja tavoitteita. Yhteistyön kehittymisen edistäjänä oli ennekaikkeaa molemminpuolinen tarve tehdä työtä yhdessä, koska se oli projektin toteuttamisen ja onnistumisen kannalta välttämätöntä.

Projektin tuloksena syntyi myös oivallinen keino työntekijän tueksi. Kunnassa, jossa päivittäiset työmatkat olivat 20 - 200 km eikä esimiehen tukea ole aina saatavilla, työntekijän jaksamiseksi kehitettiin päiväkirjan kirjoittamisen lisäksi uusi keino: työasioista irti pääsemiseksi työntekijä puhuu pitkällä kotimatallaan sanelukoneelle työpäivän tuntemukset ja asiat. Nämä nauhat olivat myöhemmin käytettävissä työnohjaustilanteissa ja helpottivat myös työntekijän raportointia.

6. Arviointia

”Bearsbargu lea addán doivaga mánnábearrašiid buoret boahtteáiggis.”
(Perhetyö on antanut toivoa lapsiperheiden paremmasta tulevaisuudesta.)

Projektin arviointi on suoritettu järjestön omana työnä, mutta työskentelyä ovat arvioineet yhteistyökumppanit. Peruskysymys projektin arvioinnissa on ollut arvioida toimintatapojen tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta sekä lapsiperheiden että palvelujärjestelmän kannalta.

Arvioitaessa kehitettyä bearaš-työmuotoa, on todettava, että se on työskentelymuoto, jolla voidaan tukea lapsiperheiden arkea ja se on toteutettavissa muuallakin kuin Utsjoella.

Perhetyön mallia olisi kuitenkin syytä kehittää edelleen mm. kehittämällä perheiden vertaistukea ja liittämällä toiminta tiiviiksi osaksi perheiden tukea. Vertaistuesta saatiin jonkin verran kokemusta Saamelaiskäräjien Kieli- ja kulttuurisiida -projektin järjestämällä perheleireillä. Työskentelyn etenemistä suunnitelmien mukaan on arvioitu erilaisissa palavereissa ja kehittämiskeskusteluissa. Ohjausryhmässä etenemistä on arvioitu työntekijän raporttien pohjalta.

Koko tämän projektin aikana meidät yllätti se myönteisyys, miten toimintaan suhtauduttiin Utsjoella ja miten työntekijän apu pääsääntöisesti otettiin vastaan perheissä. Perheet ovat jopa itse ottaneet yhteyttä sosiaalisihteeriin ja pyytäneet apua. Nekin perheet, jotka eivät ole itse pyytäneet vaan heille on sosiaalisihteeri esittänyt mahdollisuutta käynnistää bearaštyö, ovat ottaneet avun vastaan myönteisesti ja osallistuneet yhteistyöhön. Tämä on tulkittava saamelaisen kulttuurin lähtökohdista. Saamelaisessa kulttuurissa arvostetaan lapsia ja lasten suojeleminen ja auttaminen on

positiivinen asia ja termillä lapsien suojeleminen on positiivinen kaiku. Osansa toiminnan myönteisyydelle oli myös perhetyöntekijän persoonalla ja saamenkielisellä palvelulla. Auttamistyössä, jossa työvälisenä on työntekijä, on ehdottoman tärkeää, että työntekijä puhuu samaa kieltä asiakasperheiden kanssa. Kieli on yksi peruselementtejä auttamisessa. Kommunikointi vieraalla kielellä ei ole helppoa ja erityisesti vaikeuksia on puhua henkilökohtaisista tai perheen vaikeuksista vieraalla kielellä.

Saamenkielisen ja saamelaiskulttuurin lähtökohdista kehitettyä auttamistoimintaa auttoi saamelainen ja saamenkielinen Norjan Kaarasjoelta Lasten ja nuorten psykiatrian poliklinikalta hankittu työnohjaus sekä SámiSoster ry:n vahva tuki työntekijälle. Yhdistyksen asiamiesprojektin sihteeri osallistui koko hankkeen ajan ohjausryhmään ja toimi työntekijän esimiehenä ja tukijana. Lisäksi yhdistys järjesti työntekijälle työnohjausta säännöllisesti, konsultointia erityistilanteissa esim. lasten surutyössä, koulutusta sekä lapsiperhetyöhön liittyvissä asioissa että saamelaiskulttuurista.

Bearaš- työmuoto on osoittautunut erittäin tarpeelliseksi ja hyväksi lastensuojelun tukitoimeksi.

Lastensuojelun ja perhetyön paikallisten avohuollon tukitoimien kehittäminen tukee lasten mahdollisuutta elää omassa kodissaan ja yhteisössään. Lasten sijoittaminen kunnan ulkopuoliseen sijaishuoltoon erottaa lapset saamelaisesta ympäristöstä ja kielestä. Tiiviillä ja suunnitelmallisella yhteistyöllä järjestön toiminta on nidottavissa osaksi kunnan moniammatillista työryhmää, mikäli työskentelyn tavoitteet ovat yhteneväiset.

Toiminnan negatiivisina puolina voisi mainita vähäisen resursoinnin projektiin. Resurssien vähäisyyden vuoksi ei perheille voitu tarjota apua niin paljon kuin oli kysyntää ja toiminnan rajaaminen aiheutti jonkin verran vaikeuksia. Toinen työntekijä olisi ollut tarpeen samoin kuin enemmän rahaa työnohjaus- ja koulutusmatkoihin.

Työntekijän kannalta vähäinen resursointi liittyi työssäjaksamiskysymykseen. Projektissa on työskennellyt vain yksi työntekijä. Työpari olisi mahdollistanut vertaistyönohjauksen, mikä osaltaan olisi helpottanut tilanteita. Ei myöskään muissa saamelaisalueen kunnissa ollut vastaavaa työtä tekevää saamelaista työntekijää, jonka kanssa työntekijä olisi voinut pohtia ja arvioida työtään, työn edistymistä ja ongelmia nimenomaan saamelaisesta näkökulmasta. Työn raskauteen vaikuttivat osaltaan myös pitkät välimatkat, koska Utsjoella on asutusta pitkin Tenojoki vartta. Välimatkat muodostuivat työntekijälle raskaiksi varsinkin huonoissa keliolosuhteissa.

Toiminnasta saatujen hyvien tulosten vuoksi Utsjoen sosiaalitoimessa on nähty tarpeellisena jatkaa lapsiperheiden perhetyötä. Syksyllä 2003 laadittiin Utsjoen kunnan, Lapin ensi- ja turvakoti ry:n, Ensi- ja Turvakotien liiton ja SámiSoster ry:n kesken suunnitelma, jolla Bearaš-projektin toimintaa jatketaan Utsjoella. Suunnitelman mukaan Lapin Ensi ja Turvakoti ry jatkaa Utsjoella bearaštyötä alvari-toimintana toukokuussa 2004 alkaen yhteistyössä Utsjoen kunnan ja Sàmisoster ry tulisi mukaan yhteistoimintasopimuksen kautta kulttuurisena asiantuntijana ja tukena työntekijälle.

7. Yhteenveto

Lapsiperheiden tukeminen Bearaš- projekti oli konkreettista toimintaa lapsiperheiden arjen tueksi. Projektille asetetut tavoitteet ovat toteutuneet hyvin sekä taloudellisesti että sisällöllisesti. Ennen kaikkea perheet ovat kokeneet työmuodon onnistuneeksi ja hyödylliseksi. Projekti voidaan nähdä onnistuneeksi myös saamelaisen yhteisön ja Utsjoen kunnan kannalta. Tällä työmuodolla, osana kunnan muita tukitoimenpiteitä, on voitu tukea lasten hyvinvointia ja osallisuutta yhteisössään, tukea lasten koulunkäynnin onnistumista ja auttaa vanhempia etsimään keinoja ja ratkaisuja perheen hyvinvointiin liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi. Bearaštyöntekijän apua käytettiin myös ennaltaehkäisevässä työssä ja todettiin siinä hyväksi työskentelymuodoksi.

Bearašbargu-projektin aikana kehitettiin sisällöltään saamelaista palvelua, jossa työn lähtökohtana oli saamelainen elämäntapa, saamelaiset arvot ja perinteet sekä saamen kieli. Niiden arvojen pohjalta työntekijä teki ammatillista työtä perheissä. Projektin aikana yhteistoiminta kehittyi suunnitelmallisemmaksi Sàmisoster ry:n, kunnan sekä muiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön myötä Lapin ensi- ja turvakoti ry:n toiminnassa lisääntyi tietoa saamelaisuudesta ja sen mahdollisuuksista huomioida työssään saamelaisia perheitä heidän oman kulttuurinsa lähtökohdista.

Bearašbargu-projekti jatkuu Utsjoella kunnan palveluna, koska kunta ostaa Lapin Ensi ja Turvakoti ry:ltä alvari-perhetyötä. SámiSoster ry, Utsjoen kunnan sosiaalitoimi ja Lapin ensi- ja turvakoti ry sopivat yhteisesti, että toiminta siirretään Lapin Ensi ja Turvakoti ry:lle, koska se saa alvari-perhetyöhön RAY:n rahoitusta 45 %. Ostopalvelusopimuksen myötä kuntaan saatiin lapsiperheiden perhetyöhön työntekijäpari, joista toinen on Bearašbargu-projektissa työskennellyt saamelainen kodinhoitaja ja toinen työntekijä on suomalainen, joka ei puhu saamea.

Toimintaa olisi kehitettävä edelleen yhteistyössä Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen ja SámiSoster ry:n kanssa ja olisi erityisesti huomioitava, että toiminnassa ei eroteltaisi eri sukupolvia toisistaan. Toimintaan olisi kehitettävä perheiden vertaistukea mm. leiritoiminnalla.

Konkreettista yhteistyötä Norjan saamelaisalueelle on käynnistetty ja sitä on syytä jatkaa ja laajentaa, koska Suomessa ei ole saatavilla riittävästi saamenkielistä ja saamelaiskulttuuria tuntevaa alan henkilöstöä.

Tällaiseen kehittämissuunnitelmaan, jossa luodaan uutta toimintatapaa ja toteutetaan laajalla maantieteellisellä alueella, olisi varattava huomattavasti enemmän resursseja kuin mitä Bearašbargu- projektiin tehtiin. Työntekijän palkkaus- ja matkakulujen sekä työnohjauskulujen lisäksi olisi varattava määrärahoja perheiden sosiaalista kanssakäymistä edistävään työhön. Kulttuurilähtöistä palvelua ja auttamistoimintaa kehitettäessä on työntekijälle hankittava ehdottomasti saamelainen työnohjaus saamelaisen ammatti-identiteetin vahvistamiseksi sekä hankittava koulutusta monikulttuurisesta kehittämistyöstä.

”Go mu barggus leat mángii váivves, váttes ja lossa áššit ja váttisvuodát, de láve orrot, ahte vare mat mun livččen ”Gieddegeaš-áhkku”, geas leat rivttes sánit juohke dillái ja de áššit ovdanit buoret guvlui.”

(Kun työssäni tulee erilaisia kriisejä ja ongelmia, niin silloin toivoisin, että olisinpa saamelainen tietäjänainen, ”Gieddegeaš-áhkku” joka löytää oikeat sanat joka tilanteeseen ja kaikki muuttuu parempaan päin.)

Lähteet:

Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1997:25 :Birge ja eale dearvan, saamelaisten sosiaali- ja terveysterveyspalveluprojektin loppuraportti.

Harald Eidheim ja Vigdis Stordahl (toim.) : Kulturmöte og terapi i Sápmi

Lapin lääninhallitus päätös LLH 2002–190/so-62 Saamenkielisten sosiaali- ja terveysterveyspalvelujen turvaamiseksi osoitetusta määrärahasta v 2002

Saamelaisasiain neuvottelukunta 2001, Raportti Saamenkielisten peruspalvelujen toteutuminen saamelaisalueella

Saamelaisneuvosto 1992: Saamelaislasten oikeuksien julistuksen

Saamelaiskäräjälaki 974/95

SámiSoster ry:n toimintakertomus 2004

Snellman Aino, Vuolab Kerttu 1993: Puhu lapsellesi omaa kieltäsi

Sosiaali- ja terveysministeriö 2001, raportti: Omakielisten palvelujen turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa ja

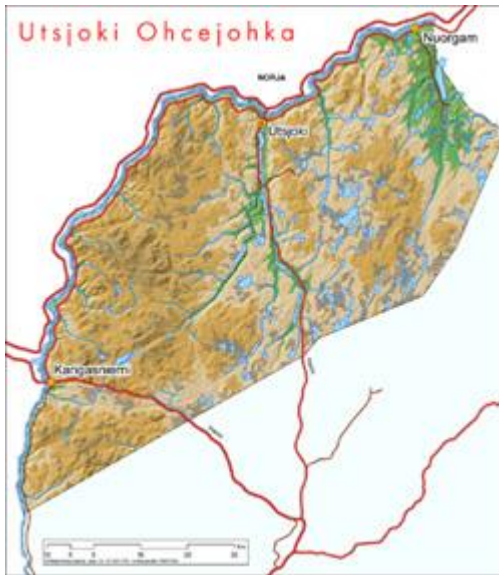
Suomen perustuslaki 17.3 § ja 121.4

Äärelä Anne, Rovaniemen ammattikorkeakoulu 1999 Saamelaisvanhempien tuen tarve kasvattaessaan lastaan kaksikieliseksi.

Painamattomat lähteet:

Sámisoster ry.n asiakirjat

Utsjoen kunnan perusturvajohtaja 2002: Utsjoen kunnan sosiaali- ja terveystoimen toiminnan, palveluiden, organisaation ja taloudellisuuden arviointi raportti vuodelta 2002.

Tämä Kartta sivulle 17.